

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

TARSUS ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

FİNANS VE BANKACILIK ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE'DE HANEHALKLARININ TASARRUF TERCİHLERİNİ
ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

TUĞÇE ÖZKAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARSUS - 2022

T.C.
TARSUS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FİNANS VE BANKACILIK ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE HANEHALKLARININ TASARRUF TERCİHLERİNİ
ETKİLEYEN FAKTÖRLER

TUĞÇE ÖZKAN

Danışman: Doç. Dr. EGEMEN İPEK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARSUS - 2022

Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jüri tarafından Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Egemen İPEK

(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Kemal EYÜBOĞLU

Üye: Dr. Öğretim Üyesi Gökçe MANAVGAT

Yukarıdaki Jüri kararı Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
...../...../2022 tarih ve/.....sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.
.../.../2022

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Tarsus Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 04 / 08 / 2022

Tuğçe ÖZKAN

ÖZET

TÜRKİYE’DE HANEHALKLARININ TASARRUF TERCİHLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Tuğçe ÖZKAN

Yüksek Lisans, Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Egemen İPEK

Ağustos 2022, 42 sayfa

Hanehalkı tasarrufları geliştirmekte olan ülkelerdeki (GOÜ) yatırımların finansmanı kapsamında önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Hanehalkı tasarrufları daha yüksek ekonomik büyümede itici bir güce sahiptir. GOÜ’ler yerel yatırım gereksinimlerini finanse edebilmek amacıyla çoğunlukla sermaye ya da uluslararası bir borçluluk şeklinde yabancı tasarruflara bağımlı haldedir. Bu çalışmanın temel amacı, ülkemiz gibi GOÜ’ler için ekonomik ilerlemede önemli bir unsur olan hanehalkı tasarrufunu etkileyen faktörleri belirlemek ve elde edilen bulgularla ilgili karar vericilere politika önerileri sunmak ve eylemlerini belirlemeleri yönünden yol gösterici olmaktır. Çalışmada demografik ve ekonomik faktörlerin tasarrufa etkisini belirleyebilmek amacıyla lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Tez çalışmasında Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı Bütçe Araştırmasının 2019 yılı verileri kullanılmıştır. Analiz sonucunda hanehalkı tasarruflarına etki eden faktörler içerisinde en önemli demografik değişkenlerin yaş, cinsiyet ve eğitim düzeyi olduğu; ekonomik değişkenler içerisinde ise yıllık kullanılabilir gelir, mülk ve araç sahipliği olduğu tespit edilmiştir. Bulguların literatürdeki diğer çalışmalardan farkı ise hanehalkı reislerinin tasarruf tercihleri ile ilgili davranış biçimleri hakkında karar vericilere politika ve faaliyetlerini belirlemeleri açısından yol gösterici fikirler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lojistik Regresyon Modeli, Hanehalkı Tasarrufları, Demografik Değişken, Ekonomik Değişken

ABSTRACT

FACTORS AFFECTING HOUSEHOLDS' SAVING PREFERENCES IN TURKEY

Tuğçe ÖZKAN

Master Thesis, Finance and Banking

Supervisor: Assoc. Prof. Egemen İPEK

August 2022, 42 pages

Household savings constitute an important source of financing investments in developing countries (EMs). Household savings are a driver of higher economic growth. EMs are mostly dependent on foreign savings in the form of capital or an international indebtedness to finance their local investment needs. The main purpose of this study is to determine the factors affecting household savings, which is an important factor in economic progress for developing countries like our country, and to provide policy recommendations to decision makers regarding the findings and to guide them in determining their actions. In the study, logistic regression analysis was performed in order to determine the effect of demographic and economic factors on savings. In the thesis study, 2019 data of the Household Budget Survey of the Turkish Statistical Institute were used. As a result of the analysis, the most important demographic variables among the factors affecting household savings are age, gender and education level; Among the economic variables, it has been determined that there is annual disposable income, property and vehicle ownership. The difference of the findings from other studies in the literature is that guiding ideas are presented to the decision makers about the behavior of household heads regarding their savings preferences in terms of determining their policies and activities.

Keywords: Logit Model, Household Savings, Demographic Variable, Economic Variable

ÖNSÖZ

Çalışma konusu, çalışmanın hazırlanması süreçlerinde hiçbir zaman bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen değerli zamanını benimle paylaşan kıymetli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Egemen İPEK'e, desteğini esirgemeyen başta annem olmak üzere sevgili aileme ve dostlarıma teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Literatür.....	9
---------------------	---

BÖLÜM II UYGULAMA

2.1. Veri Seti	22
2.2. Yöntem.....	23
2.3. Bulgular	25
SONUÇ VE TARTIŞMA	29
KAYNAKÇA.....	33
ÖZGEÇMİŞ.....	42

KISALTMALAR

- AIC:** Akaike Bilgi Kriteri
AB: Avrupa Birliği
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
BIC: Bayezyen Bilgi Kriteri
EKK: En Küçük Kareler
GOÜ: Gelişmekte Olan Ülke
GMM: Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi
GSMH: Gayrisafi Milli Hasıla
GSYH: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HBA: Hanehalkı Bütçe Araştırması
LR: Likelihood Ratio
ML: Maksimum Olabilirlik
OECD: Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 0.1. 2023 Yılı İçin Tasarruf Hedefleri.....	4
Tablo 1.1. Seçilmiş alışmalar Özet Tablo	19
Tablo 2.1. Değişkenlere Ait Açıklayıcı İstatistikler.....	23
Tablo 2.2. Logit Model Sonuçları.....	27

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 0.1. 2009-2017 Özel Tasarruflar İçerisinde Hanehalkı Tasarruflarının Payı...6

GİRİŞ

Tasarruf gelirin harcanmayan kısmı olarak ifade edilmektedir. Kavramsal çerçevede ise tasarruf, şu anki zamanda yapılacak tüketim harcamasının geleceğe ertelenmesi olarak ifade edilmektedir (TCMB,2015,a.g.i.s.). Tasarrufların işleviyle ilgili ilk araştırmalar Keynes (1936)'in mutlak gelir hipotezinde görülmektedir. Keynes tasarrufu gelirle vurgulayarak incelemektedir. Bu kavram makroekonomik düzeyde tasarrufu belirlemenin temeli sayılmaktadır. Bu kavrama göre de tüketim, gelir kavramının bir işlevi olarak görülmektedir. Kullanılabilir gelirin artması tüketim harcamasının da artmasına sebep olacak ve tüketimin artması da gelirdeki artışı düşürecektir. Bu konudan yola çıkılarak gelirin artması tasarruf eğilimini arttıracaktır (Çolak ve Öztürk,2012:13). Bundan öncesinde tasarruflarla ilgili basit açıklamalar varken 1930'lardan sonra tasarruflar ile ilgili daha detaylı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Hanehalkının tasarruf davranışlarına ilişkin araştırmaların ilk adımları ise Modigliani ve öğrencisi Brumberg (1954)'in geliştirdiği "Yaşam Döngüsü Hipotezi" yanında Friedman (1957)'in "Sürekli Gelir Hipotezi" de eşlik etmektedir. Yaşam döngüsü hipotezi kişilerin tasarruf yapmadan önce, sadece o anki dönemin gelir seviyesi hariç yaşam boyunca gelirlerindeki kısıta ve demografik değişikliklerin ışığında bilinçli bir şekilde hareket etmeyi varsayan hipotezdir (TCMB,2015,a.g.i.s.). Sürekli gelir hipotezinde de sürekli olmayan gelir kişilerin tasarrufa olan teşvikini etkileyememekte, tasarruf da sürekli gelirin bir düzeyi olarak görülmektedir. Yani uzun vadedeki gelire olan ihtiyaç kişilerin tasarruf ya da tüketim seviyesini belirlemektedir (Erkiletlioğlu vd.,2011:4).

Hanehalkı tasarrufları hanehalkının harcanabilir geliriyle nihai tüketim harcaması arasındaki fark olarak ifade edilmektedir. Hanehalkı tasarrufları kamu ve kurumsal tasarruflarla birlikte uzun vadeli ekonomik büyümenin temel itici gücü olarak kabul edilen sermaye yatırımını finanse etmek için ulusal tasarrufları şekillendirmektedir (Thaariq vd.,2021:2). Tasarruf oranlarının büyüme-gelir seviyeleri, enflasyon, demografi, gelir dağılımı, reel faiz oranları, cari işlemler dengesi, dış ticaret haddi, borçlanma kısıtı, finansal derinlik (gelişme), eğitim düzeyi ve finansal eğitim, servet, medeni durum, sosyal güvenlik ve emeklilik sistemleri,

atalet, verimlilik ve kayıt dışı ekonomi gibi birçok makro ve mikro düzeyde belirleyicileri bulunmaktadır (Cebeci Mazlum, 2020).

Hanehalkı tasarrufları ekonomik sorunları minimize etmede, beklenmeyen harcamaları en iyi şekilde karşılamada ve hayat şartlarını iyileştirmede kişilere destek olmaktadır. Özellikle geleceğe yönelik belirsizliklerin yoğun ve ekonomik faktörlerin oynaklık gösterdiği süreçlerde bireyler, edindikleri tasarrufları kullanmaktadırlar (İpek,2021:1575). Tasarruflar bireysel olduğu kadar ülke ekonomilerinin tamamı için de GOÜ'deki yatırımların finansmanı açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bir ülkenin tasarruf oranının yatırım ve büyüme oranları ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu bilinmektedir (Abdelkhalek vd.,2009:280). Sümer (2016) ülke ekonomilerinde asıl önemli olan hususun hanehalklarında tasarruf anlayışının oluşturulması ve varsa ekonomileri olumsuz etkileyebilecek olan döngüsel kısırlıkların ortadan kaldırılması olduğunu savunmaktadır.

Tasarruflar hanede gelirin artan kısmının birikim yapıp bütçenin aşıldığı dönemlerde yapılan bu birikimlerin harcanmasının zamana yayılımını hedeflemektedir. Daha da mühim olanı yatırımlar kaynağının tasarruflardan oluşmasının ekonomik kalkınma açısından da büyük bir önem arz etmektedir. Bu süre zarfında hanehalkı tasarrufunun artırımı önemlidir (Güler ve Tunahan,2017:84). Farhan ve Akram (2011) daha yüksek tasarruf oranına sahip ülkelerin daha fazla büyüme oranları ve kişi başına düşen gelire sahip olduğunu belirtmişlerdir. Tasarruflar GOÜ için ekonomik büyümeyi sağlamakta ve ekonomik kalkınmanın öncüsü olmaktadır (Gale ve Sablehause,1999: Akt. Farhan ve Akram,2011:62).

GOÜ'lerin kalkınmada sürdürülebilirliğini başarmak, yatırımlara yönelimden geçmektedir. Yatırım yapmanın en etkili yolu ise tasarrufların artması ile mümkün olmaktadır. Dış ve iç tasarrufun toplam düzeyi ülkede sermaye birikimlerini destekleyerek toplam tasarrufun oluşumunu sağlamaktadır. Toplam tasarrufların içinde bulunan yurtiçi tasarrufun da artırılması kalkınmada sürdürülebilirliğin oluşmasına yardımcı olur. Eğer bu durum gerçekleşmezse dış tasarrufa yönelim daha fazla olacak olup dışa bağımlılık, cari açık, dış şoklar karşılığında da kırılganlıklarda artış görülecektir. Bu durum karşısında ülke ekonomisi çok fazla etkilenecektir. Yurtiçi tasarruf artışı hanehalkı tasarruflarından geçmektedir. Hanehalkı tasarrufları

ne kadar artış gösterirse yurtiçi tasarrufta o kadar fazlalaşacaktır (Kızılgöl Ayvaz ve İpek,2019:331).

Hanehalkı tasarrufları daha yüksek ekonomik büyüme için itici bir güçtür. GOÜ'ler yerel yatırım gereksinimlerini finanse edebilmeyi amaçlayarak çoğunlukla uluslararası sermaye ya da borçlanmaya yönelerek yabancı tasarruflara bağımlı hale gelmektedirler. Öte yandan bu durumda dış borçluluk artacak, döviz kurunda tahmin edilemez seviyesizlikler meydana gelecek, dışsal şoklar oluşacaktır. Dış tasarrufa uzun vadede bağımlı olma hali ekonomiyi sürdürülemez kılacaktır. Devamında uluslararası yükümlülüklerde ve milli gelir tabanında daralma olmasının yanında hükümetlerin elinde bulunan mali alanda sınırlamalar gerçekleşip dış borçluluk birikerek ülke ekonomisine büyük yaralar açacaktır (Khan vd.,2016:172). İktisadi birimlerce (devlet, firma, hanehalkı) ülke içi yapılan tasarruflar, kalkınmada iç finansman kaynağı olarak da tanımlanmaktadır (Şengür ve Taban,2016:31). Eğer iç finansman kaynaklarına gerekli özen gösterilmezse sermaye birikimleri olumsuz yönde etkilenip ülkeyi ekonomik açıdan zedeleyecektir.

Hanehalkları; ülkelerin ekonomileri için yatırım, özel harcama ve tasarruf kalemleri gibi çeşitli konuları belirleyici bir nitelik taşımaktadır. Hanehalkının elde bulundurduğu gelirin türü yanında kullanım biçimi de ulusal tasarruflar için çok önemlidir. Bunun yanında hanehalkı, milli gelirden büyük ve önemli bir paya sahiptir. Hanehalkı tasarrufları diğer tasarruf çeşitlerinden gelirden ve tüketimden önce incelenmeye alınmalıdır (Şengür ve Taban,2015:49).

Tasarruflar ekonomik büyümeye ve kalkınmaya etki eden kavramlardandır. Daha refah bir gelecek için tasarruflara teşvik edecek uygulamalar ve planlar gerekmektedir. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) incelendiğinde hanehalkı tasarruflarının önemli olduğuna dikkat çekilmektedir. Planda tasarruflar hem ülke kalkınması hem sürdürülebilir bir gelişmişlik düzeyine etki eden kavramlar olarak belirtilerek teşvikler için farklı uygulamalar sunulmaktadır. Başta işgücü piyasasını özellikle kadınların iş gücüne katılımını üst seviyelere taşıyacak planlar ele alınmaktadır. Artışta olan çocuk bakım destekleriyle eğitim fırsatları ve istihdam merkezli politikalarla da kadın bireylerin işgücünde yetkin bir rol oynaması gerektiği savunulmaktadır. Kadın bireylerin iyi birer işle işgücüne fazlaca katılmaları hanehalkı gelirlerini artırıp tasarrufa dolaysız bir şekilde katkı sağlanmış olacaktır. Yatırım

açısından finansman fırsatlarına doğru yol alınacaktır. Hanehalkı tasarrufunun teşviki ve artırımı, borçlanıp harcama yapılması değil de harcamaların öncesinde tasarruf etme tutumuna teşvik edilecektir. Finansal okuryazarlık düzeyi artırılabilir olduğunda hanehalkı ve firmalar finansal araçlar hakkında bilgi seviyelerini arttırarak tasarruflar hakkındaki farkındalıklarını geliştirebilirler.

Şahin ve Barış (2017)'ta hanehalkı tasarruflarını artırmayı hedefleyip politikalara isteğin yoğun olduğunu savunup politiklardan birine değinerek 2008 Küresel Finans Krizi beraberinde daha çok üstüne düşülen hanehalkı, finansal bilincin gelişimini hedeflemek olduğunu dile getirmiştir.

Özel Kesim Tasarrufu adı altında hanehalkı tasarruflarının payı oldukça büyük olduğu bilinmekle beraber 2023 hedefleri Tablo 0.1.'de gösterilmektedir.

Tablo 0.1. 2023 Yılı İçin Tasarruf Hedefleri

	2018	2023
Yurtiçi Tasarruf Oranı (GSYH İçinde, %)	26,5	30,3
Kamu Tasarruf Oranı (GSYH İçinde, %)	1,8	2,4
Özel Tasarruf Oranı (GSYH İçinde, %)	24,7	27,9
BES Katılımcı Sayısı (Milyon Kişi) ¹	11,6	15,2
BES Fon Tutarı (Milyar TL) ^{1,2}	96,3	296

(1) Otomatik ve gönüllü katılım sonucundaki sistemlerin toplamıdır. Yılısonuna ait değerleridir.

(2) 2018 yılının fiyatlarıyla

Kaynak: On Birinci Kalkınma Planı,2019:39.

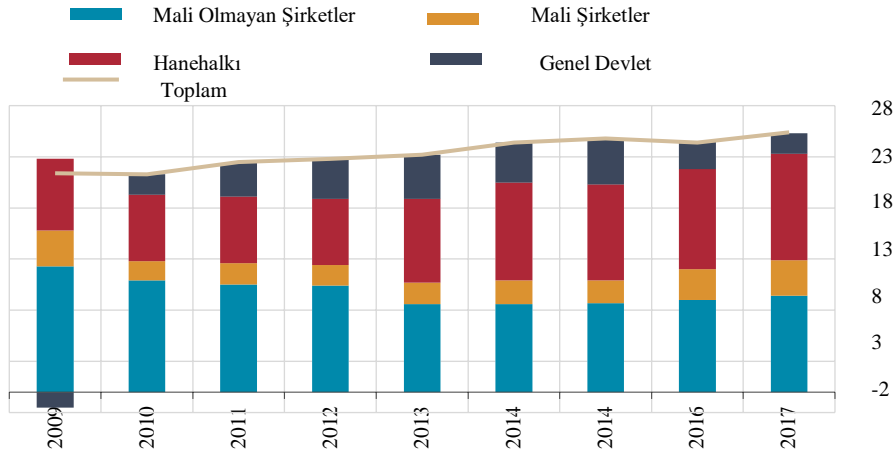
Tablo 0.1.'de de görüldüğü üzere ulusal tasarruflardan sonra en çok paya sahip olan özel kesim tasarruflarıdır. Özel tasarrufları da artırılmaya çalışılmaktadır. Özel kesim tasarrufları içerisinde hanehalkı tasarrufları büyük bir yere ve öneme sahiptir. Bununla ilgili çalışmalara ihtiyaç vardır.

Nwosu vd. (2020)'nin yaptıkları çalışmada özel kesim tasarrufları içerisinde hanehalkı tasarrufların büyük bir yerinin olduğunu göz önünde bulundurup ekonomide hanehalkı tasarruf oranının artırılmasının gerekliliğini savunmaktadırlar. Sonuç itibariyle de hem hanehalkı tasarruf oranının hem de tasarruf modelinin belirleyicilerinin dikkatle incelenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Politika yapıcılarının dikkati, tasarrufları etkileyecek politikaların tasarımıyla yalnızca faiz oranı, para arzı, enflasyon vb. makroekonomik göstergelere odaklanmaması gerektiğini belirtmektedirler.

Niculescu-Aron ve Mihăescu (2012)'nin çalışmaları da Avrupa Birliği'nde (AB) ekonomik iyileşme şansının, ülke içi tasarruf düzeylerine bağlı olduğunu savunarak ulusal ekonominin tasarruf sağlayan ana sektörünün hanehalkı tasarrufları olduğunu belirtmektedirler. Bu sektörde tasarruflara teşvik eden mali politikaların yürürlüğe girmesi, hükümetin krizle mücadelesi yanında ekonomik toparlanma programları için önemli olduğunu savunmuşlardır. Hanehalkı tasarrufları ekonomik açıdan ülkelerin makroekonomik istikrarı yanında yatırım finansman kaynaklarının elde edilmesi için önemlidir. Bundan dolayı hanehalkı tasarrufu kişilerin tasarrufa yönelimini etkilemektedir. Bu konunun araştırılmasıyla beraber tasarruf eğilimine hangi faktörün yön verdiğinin ve ne ölçüde etkilendiğinin tespiti göz ardı edilmemelidir. Tasarrufun finansal sistemlerin yoluyla yatırıma dönüşmesi hanehalklarının hayat koşullarındaki iyileşmelere, ekonomide istikrar ve büyülemeye pozitif destek sağlayacaktır (Aka ve Arıcan,2019:163-182).

Türkiye'de hanehalkı tasarrufları ile ilgili bu çalışmaların yapılması düşük tasarruf problemine çözüm bulunması açısından önemlidir. Ülkelerin ekonomik gelişimi için sürdürülebilir şekilde yatırımların yapılması gerekmektedir. Tasarruf artınca yatırımlarda artmaktadır. Başka bir deyişle herhangi bir ülkede tasarruf artışı mevcutsa yatırımlara istenilen düzeyde finansman sağlanmış demektir. Kalkınmaya giden yol ve itici güç olarak tasarruflar gösterilebilmektedir (Zengin vd.,2018:87). GOÜ'lerin tasarrufta sorunlar yaşamaları, bu sorunun düzeltilememesi, ekonomik anlamda yaşam kalitesine ve gelecekteki yaşam standartlarına da olumsuz yansıtacaktır. Tasarrufu minimum olan ülkeler yabancı tasarrufu tercih etmek yanında tasarrufun tahsisinde sıkıntılarla karşılaşp üretken yatırımlar elde edememektedirler. Bu sorun karşısında hükümetler tasarrufların sürdürülebilirliği için politika arayışlarıyla elinde bulundurdukları politikaları geliştirme çabalarındadır. Ekonomik yaşamda sıkça duyduğumuz hanehalkı tasarruflarının artırımı önemlidir. Fakat hanehalkı tasarrufu artırma girişimlerinin bir sonuca ulaşması için önce bu konu hakkında bilgi sahibi olmamız gerekmektedir (Düzgün,2009:174).

Hanehalkı tasarrufları özel tasarrufların içerisinde önemli bir yere sahiptir (Zengin vd.,2018:87). Bu duruma Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) Ekonomi Notlarında (2020) da detaylı olarak değinilmektedir.

Şekil 0.1. 2009-2017 Özel Tasarruflar İçerisinde Hanehalkı Tasarruflarının Payı

Kaynak: TCMB Ekonomi Notları,2020:3.

Şekil 0.1’de TCMB Ekonomi Notlarından elde edilmiş olan özel tasarruflar içerisinde hanehalkı tasarruflarının payı görülmektedir. 2017 yılı incelendiğinde özel tasarrufların yüzde 9,4’lük dilimi mali dışı şirketler; yüzde 3,5’lik dilimi mali şirketleri kapsamış olup; yüzde 2’lik dilimi genel devletle yüzde 10,4’lük dilimi hanehalklarının tasarrufları ve hanehalklarına hizmet edip kâr amacı gütmeyen kurumlardır. Bu sonuçtan da anlaşılacağı üzere hanehalkı tasarruflarının büyük bir yeri ve önemi mevcuttur.

İktisat teorisi çerçevesinde, tasarrufun ekonomiyi etkileyen faktörlerden biri olduğu göz ardı edilmemelidir. Özel tasarrufların önemli bir bölümü hanehalkı tasarrufudur. Bu gibi uzun vadeli faktörler sermaye yatırımını finanse edip ana yerel fon kaynağı niteliği taşımaktadır. Hanehalkı tasarrufları da eğitim, altyapı, teknoloji vb. unsurlara sermaye yatırımı için ana yerel fon kaynağı olmaktadır. Ekonomik büyüme açısından gerekli bir kavramdır. Ayrıca daha fazla hanehalkı tasarrufu, ülkede toplam borcun daha çok bir bölümünün (dış, yabancı olan kreditorler adına) içeriden finanse edilmesini sağlayıp ekonomik büyümeye pozitif bir etki sağlamaktadır (Frączek,2011:1-5).

Wakabayashi ve MacKellar (1999) Kırsal alanlardaki ekonomik büyümenin ana maddesi olarak, hanehalkı tasarruflarını göstermektedirler. Çin ülkesinde gerçekleştirdikleri çalışmada hanehalkı tasarrufun çok önemli olduğunu çalışmaları

açıklamaktadır. Kısacası hanehalkının tasarruf yapmasının öneminin gelişmiş ülkeler ya da GOÜ olsun her iki ülke türü içinde çok önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Ülkemizde 2000 yılından sonraki dönemlerde özel tasarrufların içeriğini “hanehalkı tasarrufu” kapsamış durumdadır (İpek ve Sekmen,2016:102). Şirket ve hanehalkı tasarruflarının bütünü özel tasarrufu göstermektedir. Ülkemiz ekonomisinde hanehalkı tasarrufunun kıtlığı son zamanlarda daha çok göze batan konular arasına girmektedir. Birçok belirsizlik içerisinde olan hanehalkı tasarruf tutumundan bahsetmek pek de mümkün görünmemektedir (Yıldırım ve Üçdoğruk Biricikli,2021:525). Ancak doğru politika, doğru yatırım vb. etkileşimlerle ve uygulamalarla ülke yeniden kalkınabilecektir. Tasarruf anlayışı dönemsel bir süreç olarak görülmekten ziyade dünya görüşü, hayat tarzı ve herhangi bir iş yapma şekli olarak görülmelidir. Bu sadece bireysel mahiyette düşünülmeyp ülkenin refah seviyesi, ekonomik kalitesi de düşünülerek hareket edilmelidir. Eğitim seviyesi yanında finansal okuryazarlığın artması sonucu farkındalık artacak ve tasarrufa da olumlu bir etkisi olacaktır. Solmon (1975) yaptığı incelemede eğitim tasarruf arasındaki ilişkiyi inceleyip, eğitim düzeyinin artışı tasarruflarını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Hele ki genç bireylerin eğitimlerini bitirip tamamladıkları süreçten sonra işgücüne katılım sağlamaları sonucunda kullanılabilir gelirin hanehalkına ayrıca tasarruflara katkı sağlayacağı görülmektedir (Ceritoğlu ve Eren,2013:2).

Yaşam tarzı olarak tasarruf anlayışını benimsemek ve hayatın her alanında kullanmak önemlidir. Ülkelerde minimum tasarrufu araştırmak adına çalışma yapan Ragnar Nurkse yanında J. David Singer’la birlikte yürüttükleri Yoksulluk Kısır Döngüsü varsayımında “Yoksul ülkeler yoksul olduğu için yoksuldurlar”. Az miktarlarda gelirlerle yaşamını idame ettiren ülke bireyleri, az tasarruf etmekte olup bunun yanında yatırımları da kıt olacaktır. Minimum yatırım, düşük gelirlere; bunların neticesi olarak da baştan yine tasarruf seviyesinin kıtlığı kısırdöngü şeklinde devam edecektir (Yıldırım ve Üçdoğruk Birecikli,2020:525). Böyle olmaması için, bu durumun yaşandığı ülkede en başta içsel dinamikleri başlatıp, dıştaki kaynakların da uygulamalı olarak ekonomideki dinamiği eline geçirmesi gerekecektir. Yani yaşam tarzı olarak tasarruf anlayışı benimsenmediği sürece kısır döngü devam edecektir.

Kıyası tasarruf ya da hanehalkı tasarrufları ilerlemeye ve gelişmeye doğru iten en temel kuvvetlerdendir. Hanehalkları gelirlerinin belirli bölümünü tahvil, hisse senedi veya altın, otomobil ve ev vb. satın alabilmek için harcamaktadırlar. Bu gibi harcamalar, tüketim harcaması kategorisine girmemektedir. Aksine bireyi daha varlıklı yapabilmeye yarayan tasarruf kategorisine girmektedir (Özateşler,2013:54).

Bireylerin şahsi olarak neden tasarruf yaptığı konusuna değinilirse; Barış ve Çiftçi (2018) araba ya da ev satın alımını, çocukların gelecek yatırımı için yapılan eğitim harcamalarını, ilerleyen dönemlerde daha iyi yaşam düzeyi ve beklenilmeyen durumlarla karşılaşmaya hazırlıklı olmanın tasarruf eğilimini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Çelik (2009) tasarruf yapan bireylerin çocukları için tasarruf yaptığını belirtmektedir. Karaarslan Çebi (2020) ise bireyler ve haneler için, yaşam boyu ekonomik güvenlik doğası gereği yalnızca gelirle değil aynı zamanda varlık sahipliğiyle de bağlantılı olduğunu dile getirerek tasarrufların önemini vurgulamıştır. Gelirden farklı olarak bu kavramın, bireyler ve ailelerin zaman içinde biriktirip elinde tuttukları güvence olduğunu dile getirmektedir. Tasarruf gibi varlıkların da genellikle artan getiriler ürettiğini, ömür boyu tüketim ve bir ailenin refahını birkaç nesil boyunca güvenceye alma olasılığının da arttığını savunmaktadır.

Hanedeki bireyler elinde bulundurdukları gelirleriyle ya tasarrufa ya da tüketime yönelmektedirler. Çünkü haneler hem kendi refahları hem de geleceklerini düşünmektedirler. Bu sayede de hem haneleri hem de ülke ekonomisi kalkınmaktadır (Çelik,2009:14). Tasarruftaki artışlar, herhangi bir ülke ekonomisinin diğer ülkelerle etkileşimini sağlamaktadır. Ekonomilerin tasarrufa iten temel gücü aslında hanehalklarının tasarruflarıyla ilgilidir. Tasarruf; bireyler, hanehalkı ve ekonomi için öneminden dolayı politika yapıcılarının ilgisini çekmektedir. Hanehalkı tasarrufları incelenmeye değer bir konudur (Karaarslan Çebi,2020:3).

Bu çalışmada Türkiye’de hanehalkı tasarruf tercihlerini etkileyen faktörlere, ampirik çerçeveye, literatüre ve sonuçlara yer verilmiştir. Diğer çalışmalardan farkı ise 2019 Hanehalkı Bütçe Araştırmasının (HBA) verisinde yer alan tasarruf kavramının “hanede yapılan tasarrufları değerlendirme şekli” başlığı altında toplanmış olmasıdır. Bu yönüyle de literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

BÖLÜM I

LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Literatür

Çalışmanın bu bölümünde hanehalkı tasarruflarıyla ilgili akademik çalışmalar incelenmiştir. Hanehalkı tasarrufları ile ilgili araştırmalarda makro ve mikro değişkenlerle analizler yapılmaktadır. Araştırmalar sonucu makro düzeydeki çalışmaların ekonomik büyüme, gelir ve enflasyonla ilişkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Mikro düzeyde ise eğitim, cinsiyet, medeni durum ve servet ile ilişkisi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan ayrılmasının sebebi ise 2019 HBA verisinde yer alan tasarruf kavramının “hanede yapılan tasarrufları değerlendirme şekli” başlığı altında toplanmış olmasıdır. Bu yönüyle de literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Aşağıda verilen tabloda çalışmaların method, yöntem ve değişkenlerle ilgili gerekli bilgiler verilmiştir. Diğer yandan hanehalkı tasarruflarının ilgili literatürün farklı alanlarıyla ilgili olabileceği göz önünde bulundurularak çalışmaların içerikleri kendi alt başlıkları içerisinde verilmiştir.

Hanehalkı tasarrufları ve ekonomik büyüme kavramı üzerine yoğunlaşan çalışmalar; Bairoliya vd. (2021) kanonik yaşam döngüsü modelini Hindistan ülkesine denemişlerdir. Tüketim harcamalarıyla hanehalkı tasarruflarını incelemeyi amaçlayıp Hintli hanelerin yaşamları boyunca yaptıkları tasarrufların ülke kalkınmasına ve büyümesine itici güç olarak görmüşler ve kanıtlamışlardır. Amerikalı ve Hintli haneleri karşılaştırarak benzerlikler bulmuşlardır. Keskin zıtlıklar da bulmuşlardır. Hanehalklarının fiziksel varlık ve dayanıklı tüketim malları almaları yaşam süreçleri boyunca tasarruf artırıcı etki ettiğini savunmuşlardır.

El Seoud (2016) Bahreyn ülkesinin verilerini kullanarak yaptığı çalışmada ekonomik büyüme ile hanehalkı tasarruflarını incelemiştir. Hanehalkı tasarrufları ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ve istikrarlı bir denge olduğu, ekonomik büyümeden hanehalkı tasarruflarına doğru tek yönlü ve anlamlı bir nedenselliğin olduğunu ortaya koymaktadır.

Frączek (2011) yaptığı çalışmada ilgilenilen çalışmanın yanında ekonomik kalkınmaya etkilerini de araştırmasında yer vermiştir. Sonuç olarak tasarrufun ekonomik gelişim açısından büyük bir yere sahip olduğu sonucuna ulaşmış ve hanehalkı tasarrufunu etkileyen çoğu unsurun ekonomik mahiyette büyümeye de etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ekonomik kalkınmanın belirleyicilerinden biri olan hanehalkı tasarruf düzeyini en iyi hale getirmenin yolunun tasarruf ve ekonomik büyüme arasındaki sorunu gidermekte bulacağımızı dile getirmiştir.

Pektaş Erdem (2020)'in yaptığı çalışma hanehalkı tasarruflarının zamanla ciddi boyutta azaldığını, bu azalışın sebebi olarak ulaştırma ve haberleşmeye karşı harcanan miktarlar olduğunu dile getirmiştir. Tasarrufu yapan hanenin de yapılan yatırım kaynaklarıyla banka hesaplarını kullanmakta olduklarını dile getirmiştir. Amaçlanan yüksek ve ayrıca sürdürülebilir büyüme istenildiği takdirde tasarruflarında aynı yöne gitmesi gerektiğini dile getirmiştir. Özellikle de bu konuyla ilgili hanehalkı tasarrufun çok önemli olduğunu savunmaktadır.

Wakabayashi ve MacKellar (1999) yaptıkları çalışmada ise Çin'deki demografik eğilimleri ve bunun yanında hanehalkı tasarruflarını incelemişlerdir. Ekonomik büyümenin önemli kaynaklarından biri olarak özellikle de kırsal kesimin hanehalkı tasarruflarının olduğunu dile getirmişlerdir. Demografik yapının rolüne öncelik tanıyarak kentsel ve kırsal alanların tasarruf işlevlerini araştırmışlardır.

Şengür ve Taban (2016) diğer çalışmalarından farklı olarak tasarrufların gelir haricinde olan belirleyicilerini araştırmayı amaçlamışlardır. Toplumdaki bireylerin hepsinin ulusal tasarrufa katkı sağlayamayacağını düşünerek, cari açığın azaltılmasına yönelik politikalar düzenlenirse tasarrufun da kendiliğinden artacağını dile getirmişlerdir. Bu şekilde de sürdürülebilir büyümede pozitif ilerlemelerin kaydedileceğini düşünmektedirler.

Hanehalkı tasarrufları ve gelir kavramı üzerine yoğunlaşan çalışmalar; Barış ve Çiftçi (2018) Hanehalkı tasarrufunun fazla olmasını o hanedeki kesimin yüksek gelirli gruplara dahil olması olarak açıklamışlardır. Düşük gelirli hanelerde ise tasarruf eğiliminin çoğu zaman minimum düzeyde olduğunu, ülkelerde maddi anlamda en üstte olan hanelerin gelirlerindeki artışı, toplamdaki tasarruf seviyesinin artışıyla sonuçlanacağını dile getirmişlerdir. Bu nedenle de gelir dağılımının eşitlik yanlısı olmamasının tasarruflar açısından iyi olacağını savunmuşlardır. Barış ve

Çiftçi'nin bunu düşünmelerindeki amaç ise Kuznets'in çalışmalarında gözlemlendiği gibi kişi başına gelir düzeyinde artışların görülmesi başta gelir eşitsizliğini artırmış olup daha sonra kişi başına gelirdeki artışın devamlılığı sayesinde gelir eşitsizliğinde azalma görüleceğini dile getirmişlerdir.

Beyaz Sipahi (2021) belirleyicileri ekonomik ve demografik açıdan incelemiştir. Sonuç olarak da kişi başı gelirin artması tasarruf oranının da artması demek olduğunu kanıtlamıştır. Sonuçlar çerçevesinde de kişilerin tasarruflarını belirlemek ülkelerin ekonomik yapısı ile doğrudan ilişkili olduğunu savunmaktadır.

Çolak ve Öztürkler (2012) çalışmalarında ise üç model kurmuş olup cari açık, tasarruf ve yatırım ilişkilerini tahmin etmişlerdir. Sonuç olarak Türkiye'nin tasarruf eğiliminin çok düşük olduğunu dile getirmişlerdir. Artış olmasının en önemli etkenini gelir seviyelerine yapılacak düzenlemelerin olacağını savunmuşlardır. Tasarruftaki dilim arttıkça gelirin de tasarruf üstüne etkisinin arttığını gözlemlemiştir. Konuta sahip olma durumu, emeklilik yaşındaki bireylerin sayılarında artış, Sosyal Güvenlik Kurumu'na (SGK) kayıtlı hanehalkı bireylerinin olması gibi durumlar tasarrufu olumlu bir şekilde etkilemekte olduğunu savunmuşlardır.

Şengür ve Taban (2015) gelir dağılımıyla birlikte tasarruf ilişkisini incelemiştir. Hanehalkı tasarruflarını ele alan araştırmacılar, hanehalkının öneminden bahsedip bireylerin elde ettikleri gelirlerin çeşitleri ile kullanım şekilleri ulusal tasarruf yanında ulusal gelirdeki oluşum içinde çok önemli olduğunu savunmuşlardır. Sonuç olarak ise hanehalkının gelir tiplerinden oluşan prim-ücret geliri, kirayla faiz gelirleri, emeklilik maaşları yanında diğer maaşlar gibi bu kavramlar hanehalkı tasarruflarına olumlu yansımaları dile getirmişlerdir.

Niculescu-Aron ve Mihăescu (2012) çalışmalarında panel veri kullanarak bizim de ülkemizin bulunduğu tasarrufu ana konu alan çalışma yapmışlardır. Hanehalkı tasarruflarının en çok gelir kavramıyla daha sonra ekonomik büyümeyle doğrudan ilişkisi olduğunu savunmaktadırlar. Ekonomik büyümede Türkiye gibi ülkelerin ekonomik anlamda durgun olmalarının sebepleri olarak iç koşullarının yetersiz oluşu ile gelen dışa bağımlılık olduğunu dile getirmişlerdir.

Erdem Pektaş (2017) yaptığı çalışmada üst gelirli bireylerin daha çok tasarruf ettiğini belirtirken, alt gelirli bireylerin ise daha az tasarruf ettiğini, ana gelir kaynağına istinaden ücret geliri ve maaş elde eden bireylerin hanehalkı tasarrufuna

daha fazla katkısı olduğunu savunmaktadır. Hanede çalışan kadının olması, konut sahipliği, faiz geliri gibi değişkenlerinde tasarruflara pozitif etki ettiğini gözlemlemiştir.

Abdelkhalek vd. (2009) ise Fas hanehalkı verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada kadınların erkeklerden daha fazla tasarruf ettiğini ve kırsal kent ayrımının tasarruf davranışları üzerinde önemli farklılıklara neden olduğunu ampirik olarak göstermişlerdir. Mevcut gelirin, kentsel kesimde tasarruf seviyelerini güçlü şekilde etkilerken, kırsal kesimde ise hane reisinin okuryazarlığının belirleyici faktör olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yazarlar yaşam döngüsü hipotezinin reddedildiğini iddia etmişlerdir.

Zhuk (2015) Ukrayna ülkesindeki makroekonomik belirleyiciler çerçevesinde hanehalkı tasarruflarını incelemiştir. Çalışmada dünya mali krizinden sonraki Ukrayna ülkesinin hanehalkı tasarruflarının oluşumunda yapısal kırılmalar hipotezini test etmeye de odaklanmıştır. Sonuç olarak ise hanehalkı tüketim harcamasıyla gayri safi milli gelirin en önemli makroekonomik belirleyici olduğunu savunmaktadır.

Çelik (2009) Hanehalklarının tasarruf ile gelir yatınlıklarını ve düzeylerini incelemiştir. Adana ilinde yapılan çalışma Kasım 2007-2008 süreçlerini karşılaştırmış olup ilin gelir seviyesi ölçülmüştür. Bunun sonucunda neye harcama yaptıkları, tasarrufların nasıl değerlendirildiği konusunda saptamalar yapmıştır. Araştırma neticesi olarak ilin çok fazla bireyinin yatırım ya da tasarruf davranışları sergilemediği, yapan bireylerin ise öğrenim ile gelirdeki seviyelerinde artış gözlemlendiğinde aylık tasarruf ya da yatırım düzeylerinde artış gözlemlenmiştir.

İpek (2021) yaptığı çalışmada ülkemizdeki hanehalkı portföy tercihleri ile ilgili bir çalışma yapmıştır. Tasarrufların fazlaca bir kısmını oluşturduğu hanehalkı tasarruflarının ne düzeyde ve hangi güdülerle işlenildiğiyle ilgili pek fazla düzeyde ampirik kanıtların varlığının oluşunun aksine, bu tasarrufların ne türdeki tasarruf araçlarıyla gerçekleştirildiğine ayrıca bunların seçim yargısına etki eden faktörlerin incelenmesine başta Türkiye'ye benzer sermaye birikiminin kıt oluşu gibi GOÜ açısından kısıtlı kaldığını dile getirmiştir. Yaptığı araştırmada birçok aydınlatıcı sonuçlara ulaşan İpek bu çerçevede bilgilendirici araştırmaların elde edilmesinin çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Hanehalklarındaki portföy seçimlerine etki eden en önemli özelliklerin riske karşı tutum, medeni hal ile eğitim düzeyi olduğunu dile

getirmiştir. Risk sever bir hane reisi hisse senedini daha çok tercih ederken, tahville bonoyu daha az tercih etmekte olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hanehalkı tasarrufları ve enflasyon kavramı üzerine yoğunlaşan çalışmalar; Aka ve Arıcan (2019) Enflasyon ve kişi başı GSYH oranının tasarruf oranına pozitif ve anlamlı; para arzı ve genç bağımlı oran değişkenlerinin ise negatif ve anlamlı etkisi olduğunu gözlemlemişlerdir. Ülkemizin tasarruf eğilimindeki iyileşmeleri görebilmek için düzenlemelerin karar vericiler tarafından yapılması ve insanlığa sunulması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Ceritoğlu (2019) yaptığı çalışmada enflasyon güncelliğinin önemini hanehalkı tasarrufları üzerinden anlatmıştır. Hanehalkı tasarruflarının olduğu durumdan daha aşağıda ölçüldüğü gerçeği olduğunu dile getirmiştir. Oluşan kayıp seviyesi ise hane reisinin genç olduğu ailelerde daha çok olduğunu gözlemlemiştir. Kiracılar ile geniş aile olanlarda kayıp oranları yüksek çıkmıştır. Eğitim düzeyindeki artış neticesinde, oluşan kayıp oran olarak azalttığı da gözlemlenmiştir. Enflasyon aktüelleşmesiyle özel tasarrufun aralarında eş-anlı ilişki olabilmesi konusuna değinmiştir. Yani ekonomik büyüklüğün ve içteki talebin olumlu olduğu bir süreçte enflasyon oranıyla eşdeğer bir şekilde özel tasarruf seviyesinde artış gözükmektedir. Bundan dolayı ayrı düşünülmemesi gerektiğini vurgulayarak araştırmasını gerçekleştirmiştir.

İsmail ve Rashid (2013) çalışmalarında Pakistan ülkesini ekonomik, demografik aynı zamanda sosyal değişkenleri ele alarak 1975 ile 2011 yılları içerisindeki dönemin hanehalkı tasarrufuna etkilerini incelemişlerdir. Sonuç olarak da enflasyonu hanehalkı tasarrufları üzerinde kısa ve uzun vadede negatif, kamu tasarruflarını hanehalkı tasarrufları üzerindeki etkisi ise kısa ve uzun vadede pozitif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Kişi başına milli gelir ve büyümeyi uzun vadede hanehalkı tasarrufları üzerinde pozitif etkisi olduğunu, yaşlı bağımlılık oranının artması sonucunda hanehalkı tasarruf düzeyini uzun ve kısa vadede azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Hanehalkı tasarrufları ve kredi kartı kullanımı kavramları; Zengin vd. (2018) elde ettikleri çalışmayla düşük hanehalkı tasarruf düzeyine sebep olan faktörleri belirlemişlerdir. Ülkemizin tasarruf açısından problem yaşadığını ve düşük tasarruf elde edildiğini dile getirmişlerdir. Dışarıda yemek yemeyi alışkanlık haline getiren

bireylerle kredi kartını çok kullanan bireylerin tasarruf meylî düşük, ek gelir elde eden bireyin tasarruf etmeyip harcamalarından yola çıkıldığında normal hayatlarında da tasarruf etmedikleri kanısına varmışlardır. Sonucu ise bireylerin bilinçlendirilmesi gerektiğidir. Tasarrufla ilgili bilgi aktarımlarının gerçekleştirilmesinin çok önemli olduğunu dile getirmişlerdir.

Sancak ve Demirci (2012) azalmakta olan ulusal tasarrufun neye sebep olduğunu araştırmayı amaçlayan bu iki yazar tasarruf oranlarıyla sürdürülebilir büyüme arasında da doğrusal orantı olduğunu dile getirmektedirler. Güvenilir kaynaklardan elde ettiği tabloları yorumlayarak okuyucuya sunmaktadırlar. Kredi kartı kullanımına da değinen yazarlar kullanıldığı ilk yıllarda ülkelerin büyük tüketim harcamaları yaptıklarına ancak hükümetlerin getirdikleri düzenlemeler sayesinde bu harcamaların bir nebze de olsa azaldığını dile getirmektedirler. Ülkemizde milli gelire oran olarak 2002 yılında kredi kartı kullanımının %2 olduğunu 2010 yılında %15'e yükseldiğini dile getirmektedirler. Bilinçsizlik ve gelirin üstünde harcamaların yapılmasının tasarruflara olumsuz yansıtacağını dile getirmektedirler.

Hanehalkı tasarrufları ve eğitim kavramı üzerine yoğunlaşan çalışmalar; Attanasio ve Székely (2000) yaptıkları çalışmada GOÜ'deki hanehalkı tasarruflarını inceleyip, demografi, eşitsizlik ve bütün bunların yanında Güneydoğu Asya'yla Latin Amerika'nın tasarruflarının aralarındaki farkı da incelemişlerdir. Gelir dağılımı sırasında tasarruf davranışlarında çeşitlilik oluşunu ya da olmayışını saptamak amacıyla nüfusu, ayırım olarak eğitimleri gruplandırmışlardır. Demografik tahminlere istinaden ilerleyen zamanlardaki toplam düzeyde hanehalkı tasarruf seviyelerini öngörmüşlerdir. Tasarruf davranışlarındaki çeşitlilikleri tanımlamak maksadıyla yaşam döngüsü varsayımının isabetliliğini test etmeye müsaade veren deliller sunmuşlardır. Sonuç olarak ise her iki ülke eğitim grupları aralığında büyük farklılıkların olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu farklılıkların sonucu olarak dünyanın büyük bir şekilde eşitsizlik döngüsü içerisinde olduğunu belgelemişlerdir. Daha iyi eğitilmiş bireylerin yaşam boyunca gelirlerinde daha çok çeşitlilik elde ettiğini verilerin sonuçları ışığında dile getirmişlerdir. Ancak istisna olarak Tayvan ülkesinin bazen böyle olmadığını dile getirmişlerdir.

Bozkuş ve Üçdoğruk (2007) çalışmalarında Türkiye genelinde tasarruf yapma olasılığı olan bireylerin kayıttaki bireyler, yastıkaltıcılar, sağlamcılar ve

müteşebbislerden oluştuğunu dile getirmişlerdir. Tasarrufların artması için eğitim seviyesinin de geliştirilmesi ve seviyenin artış göstermesi gerektiğini bu konuda çalışmaların yapılması ve teşvik sağlanması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Ceritoğlu ve Eren (2013) ilerleyen zamanlarda ülkemiz nüfusunun bünyesinde gerçekleşmesi olası farklılıkların hanehalkının tasarruf düzeyine her türlü ve ne düzeyde etki edeceğini araştırmışlardır. Üniversite mezunu bireylerin yıllar içerisinde çoğalacağını ve işgücü katkı ve katılımın yükseleceğini varsayarak hanehalkı tasarruf düzeyinin 2010-2050 yılları aralığında 7,61 düzeyde artışa geçeceğini öngörmüşlerdir. Eğitim düzeyinin artması hanehalkı tasarruflarına diğer değişkenlerden daha çok etki edeceğini azalır ise tasarrufun azalacağını artar ise tasarrufun da artacağını öngörmüşlerdir.

Güler ve Tunahan (2017) ilgili çalışmanın finansal okuryazarlık ölçümünün belirlenişi ve bunun yanında demografik düzeydeki özelliklerin finansal okuryazarlığa etkisini incelemişlerdir. Ayrıca kişilerin borçluluk ve tasarruf hallerine finansal okuryazarlık seviye kısmında ne kadar etkili olduğu da incelenmiştir. Sonuç ise hanehalkının fazlaca kısmının finansal okuryazarlık açısından düşük düzeylerde seyrettiği ve bu seyrinde tasarrufa fazlaca etki ettiği dir. Araştırmacılar eğitime önemi bir kere daha gözler önüne sermişlerdir.

Khan vd. (2016) Pakistan ülkesinde çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir. Hane reisinin örgün eğitim gördüğü hanelerin tasarruf düzeylerinin daha çok olduğunu, erkek reisli hanelerin kadın emsallerine oranla daha çok tasarruf ettiğini, geniş ailelerin çekirdek ailelere nazaran daha çok tasarruf yaptığını dile getirmişlerdir. Pakistan ülkesinin genel ölçüde tasarruf düzeyi yıllar çerçevesinde hep düşüş eğiliminde olduğunu görmekte dirler. Kentsel alanlarda ise yaşam maliyeti kırsal alanlara nazaran yüksektir. Buna istinaden kırsal haneler daha çok tasarruf ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Kızılgöl ve İpek (2019) çalışmalarında tasarruf en mühim olan kaynağının hanehalkı tasarruf tutumlarını anlamının en başta da GOÜ ya da az gelişmiş ülkeler nezdinde çok önemli olduğunu vurgulamışlardır. 2002-2016 yılları aralığındaki verilerle yaptıkları çalışmada en az tasarrufu 2002 en çok tasarrufu da 2003 yılında ülkemizin gerçekleştirdiğini dile getirmişlerdir. Eğitimin bu konuda çok önemli

oluşunu ve devletin eğitim nezdinde çokça bütçe ayırımını gerçekleştirmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

İpek ve Sekmen (2018) yaptıkları çalışmada eğitimin tasarruf davranışı için çok önemli olduğunu dile getirmişlerdir. 2003-2012 yılları aralığında ve içerisinde düşük R^2 seviyesi elde edildiğinden dolayı, ülkemiz için tasarruftaki davranış biçimini tanımlayan birkaç önemli önemsiz değişkenlerin varoluşunun bir kanıtı olabileceğini dile getirmişlerdir.

Nwosu vd. (2020) Nijerya hanehalkı verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada hanenin büyüklüğü, hanelerin kullandığı enerji kaynakları tasarruf davranışlarını ciddi bir şekilde olumsuz etkilemiş olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Anne babanın çalışıyor olması ve eğitimi yüksek fertlerin olma durumu tasarruf davranışı da olumlu yönde etkilemekte olduğunu dile getirmişlerdir. Verilerdeki bireylerin %60,29'u kırsal alanda yaşamakta olup bu kesimin %40,73'ünün de tarımla uğraştığını varsayarak arazi sahibi olan bireylerin tasarruf davranışının da oldukça yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Denizer vd. (2002) Bulgaristan, Polonya ve Macaristan ülkelerinin verileriyle hanehalkının tercihlerini incelemişlerdir. Tasarruf ile hane reisinin eğitim düzeyi arasında zıt bir orantı yani negatiflik bulmuşlardır. Tüketimi kolaylaştırma ve ihtiyati tasarruf hedefleri hanehalkının tasarruf davranışını olumlu etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Dayanıklı mal sahibi olan hanelerinde daha fazla tasarruf davranışı gösterdiklerini dile getirmişlerdir.

Hanehalkı tasarrufları ve zenginlik-servet kavramları üzerine yoğunlaşan çalışmalar; Yıldırım ve Birecikli (2021) Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2003-2013 dönemine ait verileriyle yaptıkları çalışmada servet ögeleri vb. değişkenlerin incelenmesi sonucu sağlık güvencesi yanı sıra eğitim düzeyi yüksek ebeveynler, ihtiyat endişesinde bulunmayan ailelerde olumlu tasarruf görülmüyorken, geleceğe dair güvencesi bulunmayan ve geçimlik seviyede olan ailelerde ihtiyat hedefli olumlu tasarruf eğilimi görmüşlerdir. Bireyler miras bırakma sebebiyle ya da ihtiyati endişeyle yaşlılıklarında tasarruf eğilimi göstermekte olduklarını belirtmişlerdir.

Dynan vd. (2004)'de zengin bireylerin daha çok tasarruf yapıp yapmadıklarını araştırmışlardır. Sonuç olarak tasarruf seviyesi ile ömür boyu gelir arasında güçlü ve

pozitif ilişki sonucu yanında marjinal tasarruf eğilimiyle ömür boyu gelir arasında da daha zayıf ancak pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Finlay ve Price (2015) Avusturalya ülkesinin hanehalkındaki tasarruf davranışlarıyla birlikte bu artışların ardındaki itici gücün ne olduğunu incelemişlerdir. Tasarruf oranları gelirle beraber artış eğilimindeyken, donanım ve servet yanında azalışa geçtiğini görmüşlerdir. Göçmen hanelerle birlikte mali açıdan kısıtlı olan hanelerde tasarruf meylinin daha az olduğunu tespit etmişlerdir.

Salotti (2010) Küresel dengesizliğin yanında hanehalkı tasarruflarında zenginliğin rolünü incelemiştir. Çalışmanın fikrini ABD'nin özel tasarruflarındaki dalgalanmalarının cari hesap açığı üstündeki etkileri nedeniyle küresel dengesizlikler oluşturmaya ve sürdürmeye yardımcı olduğunu birçok insanın böyle düşündüğünü belirtmiştir. Bu olasılığı test etmek amacıyla 1980-2005 yıllarını kapsayan 18 gelişmiş ülkeden oluşan hanehalkı tasarruf belirleyicilerini araştırmıştır. Servet etkisini de göz önünde bulundurarak çalışmasını sürdüren Salotti, ABD'de servet değişkeninin tasarrufları olumsuz etkilediğinin sonucuna ulaşmıştır. Bir sonuç da hanehalkı tasarrufu ve tasarruftaki düşüşün hisse senetleri ve emlak piyasalarında olan hareketliliğin bir etkisinin olmadığıdır.

Hanehalkı tasarrufları ve psikoloji kavramı üzerine yoğunlaşan çalışmalar; Kostakis (2015) yaptığı çalışmada Yunanistan ülkesinin hanehalkı tasarrufundaki belirleyicilerini durgunluk dönemindeki verilerle araştırmıştır. Demografik, ekonomik ve psikolojik faktörlerle tasarrufun belirleyicilerini inceleyen Kostakis, erkek bireylerin kadın bireylerden daha çok para biriktirdiği sonucuna da ulaşmıştır. Evli bireyler daha çok tasarruf etmektedirler. Durgunluk dönemindeki mali tedbirler karşılığında gelirler açısından çok bir sorun oluşmadığını dile getirmiştir. Tüketicilerin harcamalarını karşılayabilip karşılamayacakları ile ilgili ruhen yaşadıkları çıkmazlar, geleceğe dönük karamsar fikirler vb. psikolojik faktörler, hanehalkının tasarruflarına etki ettiğini tespit etmiştir.

Gerhard vd. (2018) yaptıkları çalışmada psikolojik özelliklerin hanehalkı tasarruf tutumuyla ilişkisini incelemişlerdir. Bu uygulama Birleşik Krallığın hanelerini temsilen 3382 hanede uygulamışlardır. Psikolojik özelliklerle hanehalkı tasarruf tutumları arasındaki ilişkiyi iki sınıfa ayırarak farklılık olduğunu

belirtmişlerdir. Tasarruf davranışının itici güçlerini incelerken gizli heterojenliği hesaba katmanın önemini ortaya koymuşlardır.

Taşdemir (2018) Eskişehir ilinin verilerini kullanarak yaptığı çalışmada kültürel ve gelenek değerlerinin, ihtiyat güdüsünün çocuk sayısının, hane geliri ve likidite kısıtı yanında vergi ve siyasi gündemin hanehalkı tasarruflarının ana belirleyicileri olduğunu savunmaktadır. Tasarrufu etkileyen değişkenleri de tasarruf motivasyonu adı altında değerlendirmektedir.

Hanehalkı tasarrufları ve meslek kavramı üzerine yoğunlaşan çalışmalar; Barış ve Şahin (2017) yaptıkları çalışmada Tokat ilindeki memurların tasarruf davranışlarını incelemişlerdir. Sosyo-demografik ve ekonomik değişkenleri kullanarak en etkili değişkenlerin yaş ve gelir olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sonuçların yaşam boyu gelir hipotezi ile uyumlu olduğunu belirtmişlerdir.

Karaaslan Çebi (2020) hanehalkının tasarrufun neyi belirlediğini incelemiştir. Doktora tezi olarak yayımlanan bu bilimsel araştırma neticesinde hane reisinin eğitimi, mesleği, cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, hanehalkının büyüklüğü, konut sahipliği, konutun ısıtma sistemi, otomobil sahipliği, kullanılabilir geliri, sigara kullanım alışkanlığı, dışarıda yemek yeme durumu gibi faktörlerin etkili olduğunu tespit etmiştir. En yüksek tasarruf oranına sahip bireylerin tarım, su ürünleri ve ormancılık yapan hane reislerinin olduğunu savunmaktadır. En yüksek tasarruf oranına sahip bireylerin ortaokul mezunu olduğunu da dile getirmektedir.

Uzay (2012) çalışmasında Kayseri ilindeki girişimcilerin tasarruf davranışlarını belirlemiştir. Sonuç olarak tasarruf ile yatırım arasında doğrusal ilişki kurulduğu ve neticede yatırımlarını finanse edebilmek için tasarrufların da bulunduğunu tespit etmiştir. Girişimciler tasarruflarını gayrimenkul ve döviz şeklinde yatırıma dönüştürmektedirler.

Bu seçilmiş çalışmalara ait özet bilgiler, yöntem(leri), verinin dönemi ve bölgesi ile kullanılan açıklayıcı değişkenlere ait bilgiler Tablo 1.1'de yer almaktadır.

Tablo 1.1. Seçilmiş Çalışmalar Özet Tablo

Yazar(lar)	Yıl ve Bölge	Ampirik Yöntem(ler)	Değişkenler
Bairoliya vd. (2021)	2014-2019/ Hindistan ve ABD	En Küçük Kareler (EKK) Yöntemi	Aile Büyüklüğü, Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) Ölçeği, Yıllık harcamalar, yıllık gelir, gıda, konut, ulaşım, sağlık, eğitim ve giyim
El Seoud (2016)	1999-2014/ Bahreyn	Eşbütünleşme, Vektör Hata Düzeltme, Granger Nedensellik Yöntemleri	Ekonomik Büyüme
Zhuk (2015)	1998-2012/ Ukrayna	Çoklu Doğrusal Regresyon Yöntemi	Tüketim harcamaları ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)
Nwosu vd. (2020)	2019/ Nijerya	EKK ve Sıradan EKK Yöntemleri	Arazi Sahipliği, Kır Yaşamı, İkamet Ettiği Bölge, Hane Büyüklüğü, Yaş, Elektrik, Sıhhi Tuvalet, Hane Reisi ve Eşinin Eğitim Düzeyi, Hane Reisi ve Eşinin İş, Tarım İş Yapma Türü, Medeni Durum
Denizer vd. (2002)	1993-1995/ Bulgaristan, Polonya ve Macaristan	Regresyon Analizi Yöntemi	Kır-Kent Yaşamı, Yaşanılan Evin Özellikleri, Varlık Sahipliği, Gelir, Eğitim Düzeyi, Gelir Kaynağı, İstihdam Sektörü
Finlay ve Price (2015)	2003-2010/ Avusturalya	Medyan Regresyon Yöntemi	Gelir, Medeni Durum, Hane Büyüklüğü, Eğitim, Meslek,
Salotti (2010)	1980-2005/ 16 Ülke	Birim Kök ve Eşbütünleşme Yöntemleri	Finansal Servet ve Maddi/Konut Serveti
Abdelkhalek vd. (2009)	2009/ Fas	EKK Yöntemi	Gelir, Hane, Çalışan Birey Sayısı, İşsiz Olan Birey Sayısı, Cinsiyet, Yaş
Frazcek (2011)	2002-2012/ 24 Ülke	Panel Veri Analizi Yöntemi	Hane geliri, Faiz Oranları, Mali Kriz
Niculescu-Aron ve Mihăescu (2012)	1995-2010/ 15 AB Ülkesi	Panel Veri Analizi Yöntemi	Hanelerin Brüt Tasarruf Oranı, GSMH Yüzde Değişimi, Enflasyon Oranı, Kırsal Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı, Faiz Oranı Gecikmesi, Yaşlı-Genç Bağımlılık Oranı, Beklenen Yaşam Süresi
Kostakis (2015)	2011/ Yunanistan	İki Aşamalı EKK, Sıradan EKK ve Tobit Regresyon Yöntemleri	Cinsiyet, Eğitim, Medeni Durum, Gelir, Çalışılan Sektör, İşsizlik Durumu, Alınan Yardımlar
Gerhard vd (2018)	2013/Birleşik Krallık	Maksimum Olabilirlik (ML) Yöntemi	Yaş, Cinsiyet, Medeni Durum, Eğitim, Finansal Okuryazarlık, Uyumluluk, Dürüstlük,

			Dışadönüklük, Nevrotiklik, Tecrübeye Açıklık, İrade
İsmail ve Rashid (2013)	1975-2011/ Pakistan	Hata Düzeltme Yöntemi	Kişi Başına GSMH, Kamu Tasarrufu, Eski Bağımlılık Oranı
Pektaş Erdem (2020)	2003- 2016/Türkiye	Araç Değişken Yöntemi	Reel Gelir, İşsizlik Durumu, Çalışan Kadın Oranı, SGK'ya Sahip Olma, Genç Bağımlılık Oranı, Eğitim Konut, Arsa
Şengür ve Taban (2016)	2002- 2013/Türkiye	Lojistik Regresyon Modeli	Yıllık Kullanılabilir Gelir, Mülkiyet, Yakıt Türü, Isıtma Sistemi, Garajın Varlığı, Cep Telefonun Varlığı, Beyaz Eşyaların Varlığı, Asansör Varlığı
Barış ve Çiftçi (2018)	2016/Tokat, Türkiye	Frekans, Yüzdeler ve Lojistik Regresyon Yöntemleri	Cinsiyet, Medeni Durum, Yaş, Eğitim Durumu, Meslek, Aylık Gelir, Hanehalkı Tipi, Toplam Aylık Gelir, Ek Gelir, Konut ve Mülkiyet
Beyaz Sipahi (2021)	2018/ Türkiye	Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) Yöntemi	Aile Tipi, Konut Sahipliği, Cinsiyeti, Eğitim Düzeyi, Medeni Durum, Gelir, Genç ve Yaşlı Bağımlılık Oranı, Hanede Çalışan Kadın Sayısı ve Kişi Başı Oda Sayısı
Çolak ve Öztürk (2012)	2010/ Türkiye	EKK ve Dilim Regresyon Yöntemleri	Aylık Kullanılabilir Gelir, Eğitim Düzeyi, Konut Sahipliği, SGK'ya Sahip Olma, Kır- Kent Yaşamı, Çalışan Kadın Sayısı, Genç ve Yaşlı Bağımlı Birey Sayısı
Şengür ve Taban (2015)	2002- 2013/Türkiye	Çoklu Doğrusal Regresyon Yöntemi	Emekli Maaşı, Prim Ücreti, Aynı Yardımlar, Gelir Toplamı,
Güler ve Tunahan (2017)	2015/ Sakarya, Türkiye	Ki-kare, Kümeleme ve Frekans Analizi Yöntemleri	Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Eğitim Durumu, Mesleki Durum, Aylık Gelir
Erdem Pektaş (2017)	2003-2013/ Türkiye	Araç Değişken Yöntemi	OECD Ölçeği, Yıllık Kullanılabilir Gelir, Sıcak Su Erişimi, İşsizlik Durumu, Genç ve Yaşlı Bağımlılık Oranı, Eğitim Düzeyi, Faiz Geliri, Konut Sahipliği, Arsa Sahipliği
Karaarslan Çebi (2020)	2015-2017/ Türkiye	Binary Lojistik, Binary Probit, Multinomial Lojistik, Multinomial Probit, Nested Lojistik Regresyon Yöntemleri	Meslek, Eğitim Durumu, Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Hanehalkı Büyüklüğü, Yakıt Türü, Konutun Türü, Alanı ve Isıtma Sistemi, Konut Sahipliği, Kredi Kartı Kullanımı, Gelir Düzeyi, Otomobil Sahipliği, Sigara Kullanım, Dışarıda Yemek Yeme, Sinema ve Pazara Gitme Alışkanlıkları
Çelik (2009)	2007-2008/ Adana, Türkiye	Panel Veri Analiz Yöntemi	Aylık Gelir, Hanehalkı Büyüklüğü, Konut Sahipliği, Eğitim Durumu, Mülkiyet Sahipliği, Sahip Olunan Varlık Türü, Yaş, Meslek, SGK'ya

İpek (2021)	2018/ Türkiye	Multinomial Lojistik Regresyon Yöntemi	Medeni Durum, Yaş, Eğitim Durumu, Ev Sahipliği, Araç Sahipliği, Riske Karşı Tutum, Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma, Harcamalar ve OECD Ölçeği
Aka ve Arıcan (2019)	1996-2017/ Türkiye	EKK Yöntemi	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), Enflasyon Oranı, Para Arzı ve Genç Bağımlılık Oranı
Bozkuş ve Üçdoğruk (2007)	2003/ Türkiye	Multinomial Lojistik Regresyon Yöntemi	Cinsiyet, Eğitim, Yaş, Medeni Durum, Gelir Durumu, Konut Sahipliği, Şans Oyunu Oynama, Kredi Kartı Kullanımı, Yerleşim Yeri, Yaşanılan Yerin Bölgesi, Sosyal Güvenlik Durumu, Hane Büyüklüğü
Ceritoğlu ve Eren (2013)	2003-2010/ Türkiye	Yatay Kesit Veri Analizi Yöntemi	Üniversite Mezun, İşgücüne Katılım, Kentleşme Oranları, Yaş ve Nüfus
Kızılgöl ve İpek (2019)	2002-2016/ Türkiye	Probit Regresyon Yöntemi	Hanehalkı Tipi, Mülkiyet Sahipliği, Isıtma Sistemi, Hane Büyüklüğü, SGK'ya Sahip Olma, Otomobil Sahipliği, Eğitim Durum, Medeni Durum, Meslek, Çalışan Kadının Varlığı
İpek ve Sekmen (2018)	2003-2012/ Türkiye	EKK Yöntemi	Cinsiyet, Medeni Durum, Eğitim Düzeyi, Çalışma Durumu, Ev Tipi, OECD Ölçeği, Kır-Kent Yaşamı, SGK'ya Sahip Olma, Araba Sahipliği,
Yıldırım ve Birecikli (2021)	2003-2013/ Türkiye	Dilim Regresyon Yöntemi	Hane Reisi ve Eşin Yaşı, Hane Reisi ve Eşin Eğitim Durumu, Hane Reisi ve Eşin İş Durumu, SGK'ya Sahip Olma, Servet Unsurları, Konut Özellikleri, Isıtma Sistemi, Kent Yaşamı ve Gelir
Şahin ve Barış (2017)	2016/ Tokat, Türkiye	Lojistik Regresyon Analizi Yöntemi	Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Eğitim, Meslek, Hanehalkı Tipi ve Aylık Geliri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

BÖLÜM II

UYGULAMA

2.1. Veri Seti

Çalışmada hanehalklarının tasarruf tercihlerine etki eden faktörler TÜİK'ten elde edilen 2019 yılına ait HBA verileri kullanılarak ağırlıklandırılmış lojistik regresyon yöntemiyle tespit edilmiştir. Araştırmanın 2019 yılını ele almasının sebebi HBA verilerinin bu yıldan sonrasına erişimin olmamasıdır. Öte yandan 2019 HBA verisinde yer alan tasarruf kavramının “hanede yapılan tasarrufları değerlendirme şekli” başlığı altında toplanmıştır. Bundan dolayı çalışmaya diğer yıllar dahil edilmemiştir. Çalışmada sonuçlar elde edilirken daha tutarlı sonuçlara ulaşmak için *faktör* ağırlıklandırma yöntemi uygulanmıştır. Verilerin düzenlenmesi sonucu Türkiye'ye ait 11.515 bireyi ele alan örneklem kullanılmıştır. Bağımlı değişkenin kategorik olarak iki durumlu olması (0: birey tasarruf yapmıyor, 1: birey tasarruf yapıyor) sonucunda lojistik regresyon modelinin matematiksel koşulda fonksiyon kullanımının daha esnek olduğu bilinmektedir (Emeç,2021:49). Bu sayede değişkenler yorumlanırken daha anlamlı yorumlanabilecektir.

Bu çalışmada literatürde sıklıkla kullanılan bağımsız değişkenlere yer verilmiştir (Finlay ve Price, 2015; Kostakis, 2015; Bairoliya vd., 2021; Barış ve Çiftçi, 2018; Güler ve Tunahan, 2017; Çelik, 2009; İpek, 2021; Bozkuş ve Üçdoğruk, 2007; Karaarslan Çebi, 2020; Barış ve Şahin, 2017). Demografik bağlamda yaş, yaşın karesi, medeni hal, eğitim seviyesi, cinsiyet, hane büyüklüğü, ekonomik bağlamda ise bir araca sahip olma, konut sahipliği, kredi kartı kullanımı ile gelirin logaritmik hali göz önüne alınarak değişkenler belirlenmiştir. Toplamda 10 adet açıklayıcı değişken bulunmakla birlikte bunlardan 4 tanesi sürekli 6 tanesi de kategorik değişkenlerden oluşmaktadır. Yaş değişkeni ile hanehalkı tasarrufları arasında doğrusal değil karesel bir ilişki vardır (Sigeze ve Şengül,2018:511). Yaş arttıkça tasarruflar önce azalır daha sonra artacaktır. Yaşın karesi değişkeni bu yüzden çalışmaya dahil edilmiştir. Yıllık kullanılabilir gelirin logaritması ise modelin etkisini daha iyi görebilmek için veriye dahil edilmiştir. Model seçimi olarak spesifikasyonlar yapılmış olup en uygun model olarak seçilen model tahminlerine çalışmada yer verilmiştir.

Tablo 2.1. Değişkenlere Ait Açıklayıcı İstatistikler

Değişkenler	Özet İstatistikler	Frekans (%)
Hanehalkı Tasarrufu	Yıl bazında hanelerin tasarruf durumu 0: Birey tasarruf yapmıyor 1: Birey tasarruf yapıyor	60.28 39.72
Eğitim Seviyesi	Bireylerin eğitim düzeyleri 0: Birey okur-yazar değil 1: Birey okur-yazar, ilköğretim mezunu 2: Birey ortaokul, mesleki-teknik ortaokul 3: lise, teknik lise mezunu 4: Birey ön lisans, lisans veya lisansüstü mezunu	16.90 41.64 8.96 15.40 17.10
Cinsiyet	Bireylerin cinsiyeti 0: Kadın 1: Erkek	31.89 68.11
Araç Sahipliği	Bireylerin aracının olma durumu 0: Bireyin aracı yok 1: Bireyin bir veya birden fazla aracı var (en fazla 4)	55.70 44.30
Mülkiyet	Konut sahipliği durumu 0: Bireyin evi yok 1: Bireyin evi var	38.45 61.55
Kredi Kartı	Kredi kartı kullanım durumu 0: Kredi kartı kullanmayan hane 1: Kredi kartı kullanan hane	48.14 51.86
Yaş	Bireylerin yaşları 18-98 Ortalama: 52.718 Standart Sapma: 15.698	
Yaşın Karesi	YAS değişkenin karesi alınarak oluşturulan değişken Ortalama: 3025.6 Standart Sapma: 1729.2	
İngelir	Verideki yıllık kullanılabilir gelir değişkeninin logaritmik hali Ortalama: 14.714 Standart Sapma: 1.624	
Hane büyüklüğü (OECD eşdeğerliği)	Hanedeki birinci yetişkin için 1 14 ve üzeri bireyler 0,5 14 yaş altı bireyler 0,3 şeklindeki katsayıları baz alarak hesaplanmış hanehalkının büyüklüğü Ortalama: 16.219 Standart Sapma: 10.676	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2.1. incelendiğinde; yaklaşık ortalama %68'inin erkek, yaş ortalamasının 53, eğitim düzeyinin %41'inin okuryazar ya da ilköğretim dengi mezunu, %76'sının evli olduğu, bunların %56'sının arabasının olmadığı, %62'sinin ev sahibi olduğu ve %52'sinin kredi kartı kullanan bireyler olduğu gözlemlenmektedir.

2.2. Yöntem

Uygulamada hanehalkı tasarrufları, bağımlı değişkeninin kategorik olması nedeniyle lojistik regresyon yönteminin kullanılması uygun görülmüştür. Lojistik

regresyon modeli iki durumlu değişkenlerin analizinde kullanılan en önemli modeldir. Bu model ilk tıp ve biyoloji alanlarında kullanılmıştır. Şu son 20 yıl içerisinde ise pazarlama ve sosyal bilim alanlarında da kullanılmaktadır. İş alanlarında da kullanılan bu model kredi güvenilirliğini test etmek için kredi derecelendirme alanında da sıkça kullanılmaktadır (Agresti,2003:165-167).

Araştırma olarak sosyal bilim alanlarında, iki muhtemel değerden birini kullanan bağımlı değişkenler görülmektedir. Bir işçi iş sahibi olabilir ya da olmayabilir, hasta tedavi gördüğü süre zarfında iyileşebilir ya da iyileşemeyebilir, öğrenci okulundan mezun olabilir ya da olmayabilir; bu gibi durumlarda verilerin iki durumlu olduğu kabul edilmektedir. Genelde iki durumun biri başarısızlık diğeri ise başarıdır. Bu tür değişkenlere iki durumlu değişken (binary) denilmektedir. Genelde başarısızlığı (0) başarıyı ise (1) ifade etmektedir. Araştırmacılar bağımlı değişken olarak ikili değer alan verileri, bağımlı değişkenler aracılığıyla hangi yöne etki ettiğini tahmin etmektedirler (Powers ve Xie,2008:41-42).

Regresyon analizleri, lojistik regresyon analizi gibi bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi bulmaya çalışmaktadır. Ancak lojistik regresyon modelinde bağımlı değişken iki durumlu olabiliyorken doğrusal regresyon modelinde olmamaktadır. Önemli görülen bu farklılık, modelin varsayımına ve yapısına da etki etmektedir. Lojistik regresyon modeli amaç olarak doğrusal regresyon modeline benzese de farklı uygulama ve hesaplama sayesinde diğer modelden ayrılmaktadır (Hosmer vd.,2013).

Bu çalışmanın da olduğu gibi birçok çalışmada da hanehalkı tasarruf tercihlerini etkileyen faktörleri belirlerken lojistik regresyon yöntemi kullanılmaktadır (Bozkuş ve Üçdoğruk, 2007; İpek, 2021; Karaarslan Çebi, 2020; Barış ve Çiftçi, 2018; Şengür ve Taban, 2016; Barış ve Şahin 2017). Matematiksel olarak lojistik fonksiyonun kullanımının daha esnek ve kolay olması, açıklayıcı değişkenlerin anlamlı bir şekilde yorumlanabilmesi bu modeli seçmenin ana etmenlerindedir.

Bir varsayımın gerçekleşme olasılığı P dir. Bu durumda da gerçekleşmeme olasılığı (1-P) şeklinde olacaktır.

$$(1 - P) = \frac{1}{1+e^{zi}} \quad (1)$$

Sonuç olarak da;

$$\frac{P_i}{1-P_i} = \frac{1+e^{Z_i}}{1+e^{-Z_i}} = e^{Z_i} \quad (2)$$

$$Li = Ln\left(\frac{P}{1-P_i}\right) = Z_i = \beta_0 = \beta_1 X_1 \quad (3)$$

B₁'deki değişken katsayısı X₁'deki bir birimlik değişiminin Z_i'deki değişimini ölçmektedir. P_i 0 ile 1 arasında değer almakta olup Z_i ise artı sonsuz ve eksi sonsuz değerleri almaktadır.

Kurulan model aşağıdaki gibidir;

$$P_i = F(Z_i) = F(\alpha + \beta X_i) = \frac{1}{1+exp^{-(Z_i)}} = \frac{1}{1+exp^{-(\alpha+\beta X_i)}} \quad (4)$$

P_i i'nci hanehalkının tasarruf yapıp yapmama olasılığı, F Kümülatif olasılık fonksiyonu Z_i ise $\alpha+\beta X_i$ 'yi, α sabit katsayıyı, β tasarruf yapma olasılığını etkileyen bağımsız değişkenler için katsayı vektörünü, X_i ise hanehalkının tasarruf yapma olasılığını etkileyen bağımsız değişkenler matrisini ifade etmektedir.

2.3. Bulgular

Çalışmada lojistik regresyon modeli kullanılıp yaş, yaşın karesi, medeni durum, gelirin logaritmik hali, eğitim düzeyi, cinsiyet, araç sahipliği, hane büyüklüğü, konut sahipliği ve kredi kartı kullanımı değişkenlerinin hanehalkı tasarrufları üzerine etkileri araştırılmıştır. Oluşturulan modelin sonuçları tablolarda gösterilmektedir.

Tahmin sonuçları elde edilen lojistik regresyon model çıktıları Tablo 2.2.' de yer almaktadır. Lojistik regresyon modelinde analiz sonucu bağımlı, bağımsız değişkenlerin arasındaki ilişki yönünü tespit etmek için regresyon katsayılarına bakılabilir. Ancak aralarındaki ilişkiyi yorumlayıp doğru sonuçlar elde edebilmek için odds ratioya diğer adıyla olasılık oranına ihtiyaç vardır (Şengür ve Taban,2016:43). Lojistik regresyon modeli matematiksel olarak odds, olasılık ve oddsun logaritmasıyla ilgilidir. Olasılıklar aynı tipteki sonuçların sayısının toplamdaki sonuçlara oranı olarak tanımlanmaktadır. Olasılık oranı lojistik regresyonda bir olayın gerçekleşme olasılığının gerçekleşmeme olasılığına bölünmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Olasılıklar genellikle 0-1 ranj arasında gerçekleşir. Ancak görülen odds oranı 1'den fazla da olabilir. Sonuçlarda ikilem olduğunda bağımsız değişkenin etkisini temsil etmek için olasılık oranı kullanılır (Çokluk,2010:1365). Analizden elde edilen çıktılar

olasılık oranlarındaki yüzdelik değişim ($[\text{Odds Ratio} - 1] * 100$) sonucuyla ortaya çıkmaktadır (Ucla,2022). Bu durum bağımlı değişkenin anlamlı olarak ve katsayı oranları dikkate alınarak yorumlanmasını sağlamaktadır.

Lojistik regresyon modelinde bağımlı değişkenin herhangi bir bağımsız değişkene doğrudan etkisi görülmemektedir. Olasılığın, herhangi bir bağımsız değişkene göre değişim seviyesi sadece alakalı katsayı üzerinde değil, değişim düzeyinin olasılık seviyesiyle de ilişkilidir. Yani logit modelde diğer değişkenler sabitken seçilen bağımsız değişkene ait marjinal etkiler de model için önemlidir (Alkan ve Demir,2019:1231). Marjinal etki diğer adıyla kısmi etki, bağımsız değişkenlerin altındaki koşullu ortalamalarının herhangi birinin farklılığı sonucu bağımlı değişkene olan etkisini ifade etmektedir (İpek,2020:234)

Model incelemesine geçmeden önce Tablo 2.2.'de yer alan model uyum iyiliği test sonuçlarında modelin tahmin etme başarısının (classified) %70 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kurulmuş diğer modeller ile karşılaştırıldığında gerekli model uyum testleri beraberinde (AIC) Akaike ve (BIC) Bayezyen bilgi kriterleri sonuçlarına göre kurulan modelin en uygun model olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Burada log olabilirlik Likelihood Ratio (LR) test istatistiğine göre %1 anlam düzeyinde model bir bütün olarak anlamlı bulunmuştur. Doğrusal tahmin edicinin yanlış belirlenmesi halinde varyansın modele dayalı tahmini de yanlış olacaktır (Hosmer,1997:968).

Hanehalkı tasarruflarını etkileyen faktörlerin lojistik regresyon modeli ile analizi sonucunda elde edilen bulgular Tablo 2.2 doğrultusunda açıklanmaktadır.

Yaşın artması durumu tasarruf yapma olasılık oranını %5 azalttığı anlaşılmaktadır. Bu durumun muhtemel nedeni yaş ilerledikçe sorumlulukların artarak devam etmesi yanında maddi anlamda da sorumlulukların artması durumu olabilir. Yaşın karesine bakıldığında yaş arttıkça tasarruf yapma olasılık oranını %005 arttığı gözlemlenmektedir. Bu durumun muhtemel nedeni yaş arttıkça bilinçlenip tasarruf edilmesi ve geleceğe bir şeyler bırakılması gerektiğini kavrama düşüncesi olabilir. Medeni hal değişkenine bakıldığında evli bir bireyin bekar bireye nazaran tasarruf yapma olasılık oranının %08 arttığı gözlemlenmiştir. Bu durum bireyin vasisi olduğu çocukların geleceklerine olan yatırımlardan kaynaklanması olarak yorumlanabilir.

Tablo 2.2. Logit Model Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Odds Ratio	Katsayı	Marjinal Etkiler	Standart Hatalar
Yaş	.939***	-.063	-.0132***	3.84
Yaş ²	1.001***	.001	.000***	5.53
Medeni Durum (Evli)	1.008***	.008	.001***	2.64
İngelir	1.181***	.166	.034***	5.99
Eğitim Seviyesi	Referans kategori: Okuryazar değil			
Okuryazar veya ilköğretim dengi	1.419***	.350	.071***	3.12
Ortaokul veya meslek ortaokulu	1.266***	.236	.047***	4.30
Lise veya teknik lise	1.800***	.588	.123***	3.89
Üniversite dengi ve lisans üstü	3.856***	1.349	.296***	3.97
Cinsiyet (Erkek)	1.056***	.055	.011***	2.33
Araç Sahipliği (Var)	1.513***	.414	.088***	2.10
Hane Büyüklüğü	.994***	-.006	-.001***	9.29
Mülkiyet (Var)	2.175***	.777	.161***	2.04
Kredi Kartı (Var)	1.498***	.404	.086***	2.18

Model Uyum İyiliği Testleri

LR=3.33e+14***
McFadden=0.093
Cragg & Uhler =0.158
AIC=14067.55
BIC=14170.47
Hosmer-Lemeshow=51.32***
Classified=66.69%

Model Değerleri

N=11.515
LR chi2(12)=3.33e+14
Prob>chi2=0.000
Pseudo R2=0.1019

*:P<0.10, **:P<0.5, ***:P<0.01 istatistiksel anlamlılığı göstermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Gelir değişkenine bakıldığında yıllık kullanılabilir gelirin artması sonucunda tasarruf olasılık oranının %18 artacağı gözlemlenmektedir. Bu duruma yıllık kullanılabilir gelirin tasarruf etmek için kullanılması denilebilir. Eğitim seviyesi değişkenine bakıldığında okuryazar ya da ilköğretim düzeyindeki bir bireyin tasarruf yapma olasılık oranının %41 arttığını, ortaokul veya mesleki teknik ortaokulu bitirmiş bir bireyin tasarruf yapma olasılık oranının ise %26 arttığını, lise veya teknik lise bitirmiş bir bireyin tasarruf yapma olasılık oranının ise %8 arttığını, üniversite ve dengi, yüksek lisans doktora gibi eğitim görmüş bireylerin tasarruf yapma olasılık oranının da %285 artacağı gözlemlenmektedir. Eğitim düzeylerindeki değişkenlere genel bakış yapılırsa pozitif de olsa diğerlerinden daha düşük tasarruf olasılık oranına sahip lise veya teknik lise bitirmiş bir bireyken en yüksek tasarruf olasılık oranına sahip üniversite ve dengi, yüksek lisans doktora gibi eğitim görmüş bireylerin olduğu görülmektedir. Eğitim seviyesi arttıkça insanların çalışma koşulları iyileşmekte,

ekonomik açıdan daha güçlü hale gelmekte olup bu konuda bilinçli hale geldikleri ve tasarrufa yöneldikleri belirtilebilir.

Modelin cinsiyet değişkenine bakıldığında erkeklerin kadınlara oranla tasarruf yapma olasılık oranının %5 arttığı gözlemlenmektedir. Bu durum erkek bireylerin çalışma istihdamına katılımlarının fazla oluşu ile tasarrufun daha çok yapılması olarak yorumlanabilir. Araç sahipliği değişkenine bakıldığında aracı olan bireylerin tasarruf yapma olasılık oranının %51 arttığı gözlemlenmektedir. Yani otomobil sahibi olan bireyler sahip olmayan bireylere oranla daha fazla tasarruf yapma eğiliminde olmaktadır. Model incelemesinde hanehalkı büyüklüğünün artması tasarruf yapma olasılık oranını %1 azalttığı gözlemlenmektedir. Bu durumun muhtemel nedeni hanede birey sayısının artmasıyla harcamaların da artması olarak yorumlanabilir.

Mülkiyet değişkenine bakıldığında ev sahibi olan bireylerin tasarruf yapma olasılık oranının %117 artmakta olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun muhtemel nedeni ev sahibi olan bireyin kendi evine yerleşmesi ile kira bedeli ödememesi; eğer birden fazla evi varsa ve o evleri kiraya vermişse kira ücretlerini tasarruf yaptığı sonucuna ulaşılabilir. Kredi kartı kullanımı değişkenine bakıldığında ise kredi kartı kullanan bireylerin kullanmayan bireylere nazaran %49 olasılık oranında daha fazla tasarruf yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu durumun muhtemel nedeni bireylerin yanında bulundurabileceği para miktarını düşürerek tasarruf düzeyini artırması olarak yorumlanabilir.

Son olarak logit modelinin ardından marjinal etkilerin incelenmesi gerekmektedir. Marjinal etkilerin sonucunda bağımsız değişkenler etki açısından değişkenlik göstermezken en baştaki değişkenin marjinal olarak değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Modelin sonuçları incelendiğinde yaşın karesi, medeni hal, gelir, eğitim düzeyleri, cinsiyetleri, araca sahip olma durumu, hanehalkı büyüklüğü, ev sahibi olup olmama ve kredi kartı kullanım değişkenleri aynı iki kişinin yaş değişkeninin marjinal olarak değişim göstermesi (artması) yatırım yapma olasılık oranını %101 oranında azaltmaktadır. Yaş belirleyicisinin tasarruf için önemli bir değişken olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma Türkiye'nin 2019 yılındaki hanehalkı tasarruf tercihlerine etki eden demografik ve ekonomik belirleyicileri HBA veri seti ile lojistik regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir. Demografik bağlamda yaş, yaşın karesi, medeni hal, eğitim seviyesi, cinsiyet, hane büyüklüğü, ekonomik bağlamda ise bir araca sahip olma, konut sahipliği, kredi kartı kullanımı ile gelirin logaritmik hali göz önüne alınarak değişkenler belirlenmiştir. Model anlamlı olduğu için bütün değişkenler yorumlanmıştır. Analiz sonucunda hanehalkı tasarruflarına etki eden faktörler içerisinde en önemli demografik değişkenlerin eğitim düzeyi, yaş ve cinsiyet olduğu; ekonomik değişkenler içerisinde ise konut sahipliği, yıllık kullanılabilir gelir ve araç sahipliği olduğu tespit edilmiştir. Benzer sonuçları Solmon, (1975); Attanasio ve Székely, (2000); Khan, (2016); İpek, (2021); Ceritoğlu ve Eren, (2013) bulmuşlardır.

Çalışma sonucuna genel bakış yapıldığında, demografik değişkenlerde yaşın artması tasarruf yapma olasılık oranını azaltmaktadır. Benzer sonuçları Yıldırım ve Birecikli (2021) bulmuştur. Ancak Denizer vd., (2002); Çolak ve Öztürk, (2012); Nariç ve Küçükönder, (2020); Karaarslan Çebi, (2020); Barış ve Şahin, (2017); Bozkuş ve Üçdoğruk, (2021) yaş arttıkça tasarrufun arttığı sonucunu bulmuşlardır. Medeni hal değişkenine bakıldığında evli bireylerin bekar bireylere göre daha çok tasarruf yaptığı gözlemlenmektedir. Kostakis (2015)'de benzer sonuca ulaşmıştır. Karaarslan Çebi, (2020); Şengür ve Taban, (2016) bekar bireylerin daha çok tasarruf yaptığını dile getirmişlerdir. Ancak Barış ve Şahin (2017) medeni hal değişkeni ile tasarruf arasında bir ilişki bulamamıştır.

Cinsiyet değişkenine bakıldığında araştırmalar sonucu kadınların istihdam düzeyi artarsa erkeklerden daha çok tasarruf yapacağı söylenmektedir (Akdoğan,2019:260). Bu çalışmada erkekler kadınlardan daha çok tasarruf yapmaktadır. Bunun sonucu ise elde edilen veride erkek bireylerin sayısının fazla olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Khan vd., (2016); Kostakis, (2015) erkeklerin daha çok tasarruf yaptığını; Erdem Pektaş, (2017); Denizer vd., (2002); Abdelkhalek vd., (2009) ise kadınların daha çok tasarruf yaptığı sonucuna ulaşmışlardır. Barış ve Şahin (2017) cinsiyet kavramı ile tasarruflar arasında bir ilişki bulamamıştır.

Eğitim dzeyelerine bakıldığında en düşük tasarruf yapma olasılık oranı lise veya teknik lise bitirmiş bir bireyken en yüksek tasarruf olasılık oranına sahip niversite ve dengi, yüksek lisans, doktora gibi eğitim görmüş bireyler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitimin hanehalkı tasarruflarına pozitif etkisini dile getiren çalışmalar olarak Attanasio ve Szekely, (2000); Bozkuş ve doğruk, (2007); Ceritoğlu ve Eren, (2013); Kızılgl ve İpek, (2019); Güler ve Tunahan, (2017); İpek ve Sekmen, (2018); Nwosu vd., (2020); Denizer vd., (2002); İpek, (2021); Ceritoğlu, (2019); Yıldıırım ve Birecikli, (2021); Khan, (2016); Karaarslan ebi, (2020)'de benzer sonuçlar bulmuşlardır. Pektaş Erdem (2017) eğitimin olumsuz etki ettiği sonucuna ulaşmıştır. Barış ve şahin (2017) eğitim ile tasarruflar arasında bir ilişki bulamamıştır.

Hane büyüklüğü değişkenine bakıldığında hane büyüklüğünün artması tasarruf yapma olasılık oranının da düşmesi anlamına geldiği gözlemlenmiştir. Bu durumun muhtemel nedeni hanede birey sayısının artmasıyla harcamaların da artması olarak yorumlanabilir. Abdelkhalek vd., (2010); Denizer vd., (2002); şengr ve Taban, (2016); Karaarslan ebi, (2020); Nwosu vd., (2020) alışmalarında benzer sonuçlar elde etmiştir. Akademik çalışmaların çoğunda ocuk sayısının tasarrufa bir etkisinin bulunmadığı ya da belirsiz olduğunu ifade etmektedirler. Ancak ocuk sayısı tasarrufları olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir. Beckmann vd. (2013)'de hane büyüklüğünün artması hanede çalışabilecek kişi sayısının artması olduğunu ifade ederek tasarrufları artırdığını dile getirmiştir.

Ekonomik olarak yıllık kullanılabilir gelirin artması tasarruflarında artmasını büyük oranda etkilemektedir. Benzer sonuçları elde eden alışmalar Barış ve ifti, (2018); Beyaz Sipahi, (2021); olak ve ztrk, (2012); şengr ve Taban, (2015); Barış ve şahin, (2017); Erdem Pektaş, (2017); elik, (2009); Dynan vd., (2004); Finlay ve Price, (2015); Abdelkhalek vd., (2009); Taşdemir, (2018); Zengin vd., (2018); Karaarslan ebi, (2020)'dir. GOÜ'ler ve gelişmiş ülkelerin çoğunda gelirin pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mülk sahibi bireyler ve aracı olan bireylerinde tasarruf yapabilme olasılık oranı ciddi manada yüksektir. Mülk sahipliği açısından şengr ve Taban, (2016); Erdem Pektaş, (2017); Temel Nalın, (2013) benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Araç sahipliği değişkeninde ise Karaarslan ebi, (2020); Temel Nalın, (2013) benzer

sonuçlar elde ederken, Şengür ve Taban (2016) otomobil sahibi olma durumunun tasarrufa katkısının negatif olduğunu dile getirmiştir. Zengin vd. (2018) ise yaptığı çalışmada araç sahipliği ile tasarruflar arasında bir ilişki bulamamıştır.

Kredi kartı kullanan bireylerde de tasarruf yapabilme olasılık oranının arttığı görülmektedir. Kızılot vd. (2011)'de benzer sonuca ulaşmışlardır. Kredi kartını, bireylerin yanında bulundurabileceği para miktarını düşürerek tasarruf düzeyini artırdığını dile getirmişlerdir. Ancak Zengin vd., (2018); Bozkuş ve doğruk, (2007); Karaarslan ebi, (2020) kredi kartı kullanımının tasarrufları olumsuz etkilediğini dile getirmişlerdir. Karaarslan ebi bu durumun bilinçsiz kullanım ve alıŐveriŐten kaynaklanabileceğini belirtmiştir.

GO arasında Türkiye'de bulunmaktadır. Sürdürülebilir ekonomik gelişme hanehalkı tasarruflarının yardımıyla daha iyi hale gelecektir. Finans kaynağı olan tasarruf olmayınca dışa bağlı ülke konumuna düŐülebilir. Hanehalkı tasarruflarını etkileyen faktörler olarak yıllık kullanılabilir gelirin artması hanehalkı tasarrufu açısından önemli konumdadır. İktisat biliminde gelir tasarrufun temel belirleyicisi olarak nitelendirilmektedir (Őengr ve Taban,2016:68). Gelir seviyelerinde artış ve gelir eşitsizliğini minimize etmek hanehalkı tasarruf oranlarına önemli katkı sağlayacaktır. Gelir grupları arasındaki gelir farkının minimize edilmesi gerekmektedir. Tam eşitlik söz konusu olmasa da en azından en yüksek ve en düşük gelir grupları arasındaki farkın 2-3 ya da 3-4 kat gibi daha uygun bir seviyeye çekilmesi de sağlanabilir. Türkiye'deki gelirlerde artış sağlanıp On Birinci Kalkınma Planı gelir seviyelerinde önemli düzenlemeler yapılarak da dolaylı vergilerde azalma gerçekleŐtirilip gelire katkısı sağlanmalıdır. Ev sahibi olan bireylerin de tasarruf yapma olasılık oranının %117 artması durumu kira ödemelerinin gelirin içerisinde büyük bir paya sahip olduğu görülmekle beraber On Birinci Kalkınma Planında düşük gelirli TOKİ projelerine yer verilmelidir. Eğitim seviyesinin en yüksek olduğu bireylerin tasarruf olasılık oranı diğer bireylere nazaran %285 oranında arttığı gözlemlenmesiyle birlikte eğitime ne kadar önem verilmesi gerektiği gözler önüne serilmektedir. Bu sonuç eğitim seviyesi yüksek bireylerin daha bilinçli olduğunu ve gelir seviyesinin daha yüksek olduğunu da göstermektedir. Eğitim seviyelerinin artırılmasına yönelik uygulanan yatırımların ve teŐviklerin tasarrufları artıracığı düŐünmektedir. Politika yapıcıları, eğitime gereken önem ve desteği sunmalıdırlar. Ülkemizde eğitimli bireylerin sayısını artırmaya yönelik projeler geliŐtirilmelidir.

Devlet eğitime daha çok bütçe ayırarak ve eğitimi destekleyici faaliyetler üretip geliştirerek eğitimin finansmanı problemini ortadan kaldırmalıdır. Eşit eğitim olanakları yanında eğitimde fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Bunun yanında tasarruf konusunda hanelerin bilinçlendirilmesi, hanelere tasarrufun aşılması, çocuklara genç yaşta kumbaralarla, çocuk hesaplarının açılmasıyla birlikte tasarruf aşılması olacaktır.

Araç sahibi olma durumunda tasarruf yapma olasılık oranı artmaktadır. Araç almaya teşvik için düşük faizli ihtiyaç kredileri sağlanarak araç alımı kolaylaştırılmalıdır. Kredi kartı kullanan bireylerin daha çok tasarruf yapması sonuçlar arasındadır. Kredi kartının doğru kullanımı ile tasarruf düzeyinin de artacağı öngörülmektedir. Her kredi kartı kullanan ve almayı düşünen bireyler için eğitimler verilerek daha sağlıklı kullanım şekline teşvik edilebilir. Bunun yanında finansal okuryazarlık eğitimleri de verilebilir. Cinsiyet değişkeninde erkek bireyler kadın bireylere nazaran daha fazla tasarruf etmektedir. Bunun sebebi kadın bireylerin çalışmaması olarak düşünülecek olursa kadın bireylerin istihdama katılımı teşvik edilmelidir. Yaşın artması tasarruf yapma olasılık oranını azalttığı gözlemlenmiştir. Bireyler yaşlandıkça gelir azalır. Emeklilik tasarrufu azaltmaktadır (Baylan,2015:36). Ülkemiz genç nüfuslu bir ülkedir. Ancak ilerleyen zamanlarda ülke yaşlı nüfusa dönüşecektir. Bu sonuçla birlikte tasarruflar daha da azalacaktır. Bunun önüne geçebilmek için emeklilik ikramiyelerinde ve emeklilik aylıklarında iyileştirilmelere gidilmelidir. Hanehalkı büyüklüğünün de 1 birimlik artması sonucu tasarruf yapma olasılık oranı %1 azalmaktadır. On Birinci Kalkınma Planı hem nüfusun arttırılmasını hem de tasarrufun yapılması gerektiğini beklemektedir. Ancak bu iki konuyu bir bütün olarak düşünmemişlerdir. Buna da çocuk yardımları arttırılarak çözüm bulunabilir.

Çalışma sonuçları literatürle benzerlik göstermektedir. Bu çalışmada kullanılan 2019 HBA verisinde yer alan tasarruf kavramının “hanede yapılan tasarrufları değerlendirme şekli” başlığı altında toplanmış olması yönüyle de literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. İlerleyen zamanda yayınlanacak olan 2020 verisiyle beraber 2019 ve 2020 sonuçları karşılaştırma yapılabilir. Tasarrufu değerlendirme kararları dikkate alınarak farklı değişkenlerle de araştırma daha geniş çaplı bir şekilde incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Abdelkhalek, Arestoff, T.F., Freitas N.M., Mage, S. A. (2009). Microeconomic Analysis of Household Saving Determinants in Morocco. p.1-18
- Agresti, A. (2003). *Categorical data analysis*. (vol. 482), John Wiley & Sons, Hoboken. p.1-722
- Aka, K. ve Arıcan, E. Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Davranışlarının Belirleyicileri. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(21):163-184.
- Akdoğan, Ö. G. (2019). Kadınların Finansal Okuryazarlığı ve Finansal Becerileri Üzerine Bir Yerli Dizi Analizi. *Selçuk İletişim*, 12(1):255-275.
- Alkan, Ö., & Demir, A. (2019). Tütün kullanımını bırakma başarısını etkileyen faktörlerin lojistik regresyon ile analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(4):1227-1244.
- Attanasio, O. P., & Székely, M. (2000). *Household saving in developing countries- Inequality, demographics and all that: How different are Latin America and South East Asia* (Vol. 427). Inter-American Development Bank, Research Department. p.1-63
- Bairoliya, N., Chanda, A., & Fang, J. (2021). Consumption Smoothing and Household Savings in India: Role of Demographics and Durables. *Available at SSRN*. p.1-73
- Barış, S., & Çiftçi, E. (2018). Gelir Dağılımının Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Hanehalkı Düzeyinde Bir Araştırma. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 8(1):181-192.
- Baylan, M. (2015). Sosyal Güvenlik Harcamalarının Makroekonomik Etkileri: Bir Literatür Taraması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1):29-52.
- Beckmann, E., Hake, M., & Urvova, J. (2013). Determinants of households’ savings in Central, Eastern and Southeastern Europe. *Focus on European Economic Integration Q*, 3(13):8-29.

- Bedir, S., Özdemir, D., & Bozkurt, E. (2017). Özel, Kamu ve Yabancı Tasarruf İlişkisi: Türkiye Örneği. *Ege Academic Review*, 17(2):265-280
- Beyaz Sipahi, B. (2021). Hanehalkı Tasarruf Oranının Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri: GMM Yaklaşımı. *Journal of Yasar University*, 16(61):248-263
- Bozkuş, Ş, Üçdoğruk Ş. (2007). Hanehalkı Tasarruf Tercihleri Türkiye Örneği, 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, Malatya, 24-25 Mayıs 2007. s.1-20
- Bofinger, P., & Scheuermeyer, P. (2019). Income Distribution and Aggregate Saving: A Non-Monotonic Relationship. *Review of income and wealth*, 65(4):872-907.
- Brady, D. S., & Friedman, R. D. (1947). Savings and the income distribution. In *Studies in income and wealth*. NBER p. 247-265
- Browning, M. (1995). Saving and The Intra-Household Distribution Of Income: An Empirical Investigation, *Ricerche Economiche*, 49(3):277-292.
- Cameron, A. C., & Trivedi, P. K. (2010). *Microeconometrics using stata* (Vol. 2). College Station, TX: Stata press. p.1675
- Cebeci Mazlum, E. (2020). Tasarrufların Belirleyicileri: Gelişmekte olan Ülkeler Üzerine Bir Ekonometrik Analiz. Doktor Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Ceritoglu, E., & Eren, O. (2013). *Türkiye'nin Nüfus ve Sosyal Yapısındaki Değişimlerin Hanehalkı Tasarrufları Üzerindeki Etkileri* (No. 1324). Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey. s.1-14
- Ceritoglu, E. (2019). *Hanehalkı Tasarruflarının Ölçülmesinde Enflasyon Guncellemesinin önemi* (No. 1903). Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey. s.1-9
- Chowdhury, A. (2015). Terms of trade shocks and private savings in the developing countries. *Journal of Comparative Economics*, 43(4):1122-1134.

- Collins, S. M. (1989). Saving Behavior in Ten Developing Countries. Paper presented at the NBER Conference on Savings, Maui (Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research). p.348-376
- Cook, C. J. (2003). Does financial depth improve aggregate savings performance? Further cross-country evidence. *Review of Development Economics*, 7(2):248-265.
- Çelik, Z. (2009). Adana İlinde Hanehalkı Gelir ve Tasarruf Eğilimlerinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çokluk, Ö. (2010). Lojistik Regresyon Analizi: Kavram ve Uygulama. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 10(3):1-53
- Çolak, Ö. F., & Öztürkler H. (1997). Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğilimindeki Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi *Bankacılar Dergisi*, No.2012/82, 2012:3-44
- _____ (2012). Tasarrufun belirleyicileri: Küresel tasarruf eğiliminde değişim ve Türkiye’de hanehalkı tasarruf eğiliminin analizi. *Bankacılar Dergisi*, 82:3-44.
- De Gregorio, J. (1993). Savings, growth and capital markets imperfections: the case of borrowing constraints. International Monetary Fund p.34
- De Serres, A., & Pelgrin, F. (2002). The decline in private saving rates in the 1990s in OECD countries: how much can be explained by non-wealth determinants? *OECD Economic Studies* No. 36, 2003/1:1-37
- Denizer, C., Wolf, H., & Ying, Y. (2002). “Household savings in the transition”. *Journal of Comparative Economics*, 30(3):463-475.
- Dossche, M., & Zlatanov, S. (2020). COVID-19 and the increase in household savings: precautionary or forced?. *Economic Bulletin Boxes*, p.1-6.
- Düzgün, R. (2009). Türkiye’de özel tasarrufun belirleyicileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (32):173-189.

- Dynan, K. E., Skinner, J., & Zeldes, S. P. (2004). Do the rich save more?. *Journal of political economy*, 112(2):397-444.
- Ece, S. (2017). "Bireysel Yatırımcıların Yatırım Davranışlarına Yönelik Bir Araştırma". *Journal of International Social Research*, 10(53):494-501.
- Elmendorf, D. W. (1997). The effect of interest-rate changes on household saving and consumption: a survey. Federal Reserve Board. p.84
- El-Seoud, M. S. A. (2016). The Casual Relationship between Household Savings and Economic Growth in Bahrain. *Journal of Islamic Financial Studies*, 2(01):13-26
- Emeç, H., (2021). İki Durumlu Modeller ve Stata Uygulamaları (Ş. Birecikli ve S. Şengül editör). *Uygulamalarla Mikroekonometri*, 1. Baskı, Nobel, Ankara, s.43-53.
- Erdem, B. P. (2017). Türkiye’de Hanehalkı Tasarruflarını Etkileyen Faktörler. *Uzmanlık Tezi. Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kasım*.
- Erkiletlioğlu, H., Gül, E., Göksun, Şat. Ve Çevik B. (2011). Türkiye’de Tasarruf Eğilimi. *Türkiye İş Bankası A.Ş., İktisadi Araştırmalar Bölümü* s.1-39
- Farhan, M., & Akram, M. (2011). Does Income Level affect Saving Behaviour in Pakistan? An ARDL approach to co-integration for empirical assessment. *Far East Journal of Psychology and Business*, 3(3):62-72.
- Finlay, R., & Price, F. (2015). Household saving in Australia. *The BE Journal of Macroeconomics*, 15(2):677-704.
- Frączek, B. (2011, September). The factors affecting the level of household savings and their influence on economy development. In Proceedings of the 8th International Scientific Conference Financial Management of Firms and Financial Institutions Ostrava VŠB-TU Ostrava, Faculty of Economics, Finance Department, Ostrava, Czech Republic p. 6-7.
- Friedman, M. (1957). Introduction to " A theory of the consumption function". In *A theory of the consumption function*. princeton university press. p. 1-6

- Gerhard, P., Gladstone, J. J., & Hoffmann, A. O. (2018). Psychological characteristics and household savings behavior: The importance of accounting for latent heterogeneity. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 148:66-82.
- Güler, E., & Tunahan, H. (2017). Finansal okuryazarlık: Hane halkı üzerine bir araştırma. *İşletme Bilimi Dergisi*, 5(3):79-104.
- Hosmer, D. W., Hosmer, T., Le Cessie, S., & Lemeshow, S. (1997). A comparison of goodness-of-fit tests for the logistic regression model. *Statistics in medicine*, 16(9):965-980.
- Hosmer Jr, D. W., Lemeshow, S., & Sturdivant, R. X. (2013). *Applied logistic regression*. John Wiley & Sons. (Vol. 398) p.1-18
- İpek, E., & Sekmen, Ö. (2016). Household savings in Turkey: Evidence from microdata. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 2(04):102-108.
- İpek, E. (2020). The costs of disability in Turkey. *Journal of Family and Economic Issues*, 41(2):229-237.
- Ismail, A., & Rashid, K. (2013). Determinants of household saving: Cointegrated evidence from Pakistan (1975–2011). *Economic Modelling*, 32:524-531.
- Karaarslan Çebi K. (2020). Hanehalkı Tasarruf Tercihlerinin Kesikli Tercih Modelleriyle İncelenmesi: Türkiye Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı. Doktora tezi (YÖKTEZ) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum
- Kemal, A. K. A., & Arıcan, E. (2019). Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Davranışlarının Belirleyicileri. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(21):163-184.
- Keynes, J. M. (1936), „The General Theory of Employment, Interest and Money“, Macmillan. P.190
- Khan, A. H., Khalid, U., & Shahnaz, L. (2016). Determinants of household savings in Pakistan: Evidence from micro data. *Journal of Business & Economics*, 8(2):171-201

- Kıyılar, M., & Acar, O. (2012). Ülkemizde tasarruf oranlarını etkileyen faktörler ve bölgeler arası tasarruf alışkanlıklarının tespiti üzerine bir araştırma. *Yönetim Dergisi: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü*, 23(73):41-60.
- Kızılgöl, Ö. A., & Evren, İ. P. E. K. (2019). Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Davranışının Analizi. *İzmir İktisat Dergisi*, 34(3):331-344.
- Kızılot, Ş., Kılıç, C., & Tokatlıoğlu, İ. (2011). Kartlı Ödeme Sistemlerinin Tasarruf Üzerindeki Etkileri ve Ekonomik Katkılar Raporu 2011 Özeti. *Bankalararası Kart Merkezi Yayınları*. s.1-52
- Kostakis, I. (2013). The determinants of households’ savings during recession: Evidence from Greece. *Available at SSRN 2323559*. p.1-9
- Modigliani, F., & Brumberg, R. (1954). Utility analysis and the consumption function: An interpretation of cross-section data. *Franco Modigliani*, 1(1):1-417.
- Narınç, N. Ö., & Küçükönder, H. (2020). Hanehalkı Tasarruf Tercihlerinin Ardışık Logit Modelle Belirlenmesi: Türkiye Örneği. *İşletme Araştırmacıları Dergisi*, 12(2):1554-1572
- Niculescu-Aron, I., & Mihăescu, C. (2012). Determinants of Household savings in EU: What policies for Increasing Savings?. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58:483-492.
- Nwosu, E. O., Anumudu, C. N., & Nnamchi, C. E. (2020). Microeconomic Determinants of Household Savings in Nigeria. *Journal of International Development*, 32(2):150-167.
- Ozlem, I. P. E. K. (2021). Türkiye’de Hanehalkı Portföy Tercihine Etki Eden Faktörler. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 16(64):1575-1591.
- Özsan, A. G., Erdem, B. P., & Ata, S. (2017). Türkiye’de yurtiçi tasarrufların ve tüketimin gelişimi. *Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi*, s.1-30.
- Pektaş Erdem. B., (2020) Türkiye Ekonomi Notları: Türkiye Hanehalkı Tasarruflarının Belirleyicileri, Sayı: 2020-15:1-13

- Powers, D., & Xie, Y. (2008). *Statistical methods for categorical data analysis*. Emerald Group Publishing. p.68-316
- Rijckeghem, C.V. (2010). Determinant of Private Saving in Turkey: An Update. *Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü Çalışma Tebliği*, No.4. s.1-97
- Sancak, E., & Demirci, N. (2012). Ulusal Tasarruflar Ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s.159-198.
- Salotti, S. (2010). Global imbalances and household savings: the role of wealth. *The Social Science Journal*, 47(1):21-44.
- Sigeze, Ç., & Şengül, S. (2018). Türkiye’de yoksulluğun rassal etkiler multinomial logit model ile incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4):503-521.
- Sipahi, B. B. (2021). Hanehalkı Tasarruf Oranının Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri: GMM Yaklaşımı. *Journal of Yaşar University*, 16(61):248-263
- Solmon, L. C. (1975). The relation between schooling and savings behavior: an example of the indirect effects of education. In *Education, income, and human behavior* NBER. p. 253-294.
- Sümer, A. L. (2016). Yurtiçi tasarrufların ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(13):281-302.
- Şahin, M., & Barış, S. (2017). Finansal okuryazarlık ve tasarruf davranışları: Kamu çalışanları üzerine bir inceleme. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2):77-103.
- Şengür, M., & Taban, S. (2015). Gelir dağılımı-tasarruf ilişkisi: Türkiye’de hanehalkı gelir türünün tasarruflar üzerindeki etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1):49-71.
- _____ (2016). Türkiye’de hanehalkı tasarruflarının gelir dışındaki belirleyicileri. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1):1-25

- Taşdemir, G. (2018). *Hanehalkı Tasarruflarının Belirleyicileri ve Tasarruf Motivasyonu: Eskişehir Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir
- Temel Nalın, H. (2013). Determinants of household saving and portfolio choice behaviour in Turkey. *Acta Oeconomica*, 63(3):309-331.
- Thaariq, R. M., Anindita, A., & Iftina, H. D. (2012). The Internet Miracle: The Impact Of Internet Access On Household Saving In Indonesia. *Bulletin of Monetary Economics and Banking*, 24(2):255-282.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Tasarruf – Yatırım Dinamikleri ve Cari İşlemler Dengesi Gelişmeleri, Ankara 2015, s.1. Erişim Adresi <https://124.im/EFbWio> (Erişim Tarihi: 2022, Ağustos 10)
- Tunalı, H., ve Tatoğlu, F. Y. (2010). “The Analysis of Factors Affecting Investment Choices of Households in Turkey with Multinomial Logit Model”. *International Research Journal of Finance and Economics*, 40:186-202
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı On birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim Adresi <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> (Erişim Tarihi: 2022, Haziran 12)
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Hanehalkı Bütçe Araştırması (2019), Ankara. (Erişim Tarihi: 2022, Mart 4)
- Ucla. Logistic regression with stata. Erişim adresi <https://stats.idre.ucla.edu/stata/seminars/stata-logistic/> (Erişim tarihi: 2022, Haziran 17).
- Uzay, N. (2012). *Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Kayseri'deki Girişimcilerin Tasarruf Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama* (No. 2012/113). Discussion Paper. s.1-18
- Wakabayashi, M., & MacKellar, F. L. (1999). Demographic trends and household saving in China.. *International Institute for Applied Systems Analysis* p.1-16
- Yereli, A. B., Köktaş, A. M., & Selçuk, I. Ş. (2014). Türkiye'de katastrofik sağlık harcamalarını etkileyen faktörler. *Sosyoekonomi*, 22(22):274-296

Yıldırım, Z., & Birecikli, Ş. Ü. (2021). Dilim Regresyon Yöntemiyle Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğilimi Araştırması. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2):523-550.

Yıldırım, Z., (2020). Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğilimi: Mikroekonometrik Analiz. Gazi Kitabevi, Aralık 2020, Ankara s.153

Zengin, S., Yüksel, S., & Kartal, M. T. (2018). Türkiye'deki düşük hanehalkı tasarrufuna neden olan faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Journal of Yaşar University*, 13(49):86-100.

Zhuk, M. (2015). Macroeconomic determinants of household savings in Ukraine. *Economics and Sociology*, 8(3):41-54.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı soyadı	Tuğçe Özkan
Doğum Yeri ve Yılı	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Erciyes Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
Yüksek Lisans Öğrenimi	Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi
İletişim	
Email	